

NO. V / 2001-2002

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KİRAC AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KİRAC RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Haluk ABBASOĞLU

Oluş ARIK

Tuncer BAYKARA

Jürgen BORCHHARDT

Vedat ÇELGIN

Bekir DENİZ

Refik DURU

Serra DURUGÖNÜL

Hansgerd HELLENKEMPER

Fahri IŞIK

Havva İŞKAN

Frank KOLB

Max KUNZE

Wolfram MARTINI

Gönül ÖNEY

Mehmet ÖZSAIT

Scott REDFORD

Öğuz TEKİN

Burhan VARKIVANÇ

Yayın Yönetim / Editing Management

Kayhan DÖRTLÜK

Tarkan KAHYA

Çeviriler / Translations

T.M.P. DUGGAN

İnci TÜRKOĞLU

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25

Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY

Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13

akmed@akmed.org.tr

www.akmed.org.tr

Yapım / Production

Zero Prodüksiyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Burak Takmer – Ebru N. Akdoğa-Arca	
“ <i>Ogyges'in Kişiliğinde Panyasis'in Fragmanı İçin Bazı Yorumlar: Bellerophontes Mitosu'nun Yeniden Değerlendirilmesi ve Lykia'nın Erken Taribi</i> ”	1
Tarkan Kahya	
“ <i>Patara Dark Age Pottery</i> ”	35
S. Gökhan Tiryaki	
“ <i>İvriz Kabartması İşliğinde Anadolu'da Şarap-Tanrı Anlayışı ve Bu Anlayışın Gelişimi Üzerine</i> ”	59
Mehmet Özhanlı	
“ <i>İsinda Dikme Anıtı</i> ”	73
Serra Durugönül	
“ <i>Development of Ancient Settlements in Cilicia</i> ”	107
A. Vedat Çelgin	
“ <i>Termessos Tanrıları ve Kent Alanından Artemis'in Yeni Epithet ve Kültlerini Belgeleyen Üç Yazıt (Bir Ön Değerlendirme)</i> ”	121
Burhan Varkıvanç	
“ <i>Patara'da Bir Seramik İsligi</i> ”	137
Semavi Eyice	
“ <i>Side'de Bir Bizans Hastahanesi mi?</i> ”	153
İlhan Erdem	
“ <i>Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)</i> ”	163
Z. Kenan Bilici	
“ <i>Köprüüpazar (Belkis) Köprüsü Kitabesi Üzerine</i> ”	173
Hasan Geyikoğlu	
“ <i>Antalya'nın İlk Türk Mülki Amiri ve Kumandancı Mübarizettin Ertokuş'un Faaliyetleri ve Eserleri</i> ”	187
Esin Ozansoy	
“ <i>14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos'a Karşı Yapılan Türk Akınları</i> ”	203

Leyla Yılmaz	
“Antalya-Abi Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binاسının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı”	211
Ayşe Aydin	
“Tarsus Aziz Paulus Kilisesi”	223
Muhammet Güçlü	
“Antalya (Pamphylia) Bölgesinde Yollar: Kesikbeli Yolu ve Son Yüzyıldaki Durumu”	237
Sait Güran	
“The Judgment on the Elmali Hoard”	249

Ogyges'in Kişiliğinde Panyasis'in Fragmanı için Bazı Yorumlar: Bellerophontes Mitosu'nun Yeniden Değerlendirilmesi ve Lykia'nın Erken Tarihi

Burak TAKMER - Ebru N. AKDOĞU-ARCA*

Ogyges, dillerinde kendilerini Tr̄mili olarak adlandıran Lykialılara ismini vermiş Tremiles ile evli kızı Nymphe Ogygie/Praksidike'den dolayı, Lykia'nın mitolojik geçmişiyle ilişkili bir figürdür. Burada Ogyges özelinde bir mitos figürünü yorumlayarak efsaneler arasında tarihsel bir temel bulunup bulunmadığı sorgulanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk bölümde, antik kaynakların çerçevesinde Ogyges'in mitoslardaki kimliği ortaya konacaktır. İkinci bölümde, Ogyges'in Anadolu, özellikle de Lykia-Karia bağlantısı işlenecektir. Üçüncü bölümde, Ogyges'i Lykia genealogiasına dahil eden Panyasis'in Lykia hakkındaki bilgisi sorgulanacaktır. Dördüncü bölümde ise, Panyasis'in fragmanı yine Lykia'nın geçmişine ilişkin başka bir gelenek olan Bellerophontes söylecesiyle birlikte değerlendirilecek ve bunların aktardığı bilgiler İ.O. II. binyıl yazılı kaynaklarıyla karşılaştırılmak suretiyle Lykia'nın Erken Dönem Tarihi sorgulanmaya çalışılacaktır.

1. Ogyges ve Soyu

J. Miller'e göre, etimolojisi tamamen belirsiz olmakla birlikte, Ogyges'in Yunan öncesi bir isim olması muhtemeldir¹. Bu kökten türemiş olan ὥγυγιον sıfatı ise "çok eski" anlamını taşıdığı gibi "çok büyük" anlamında da kullanılmaktadır² (*T* 2, 4, 5, 20, 31, 32). "Kötü" sıfatını pekiştirecek şekilde de kullanılan bu ikinci anlamı ise, ya mitolojik kahramanın zamanında vuku bulduğu rivayet edilen muazzam tufandan (*T* 3, 8, 9, 11)³ ya da onun hükmü altındaki *Ekten*'leri kırıp geçiren salgın hastalıktan (*T* 13) dolayı kazanmıştır⁴.

* Burak Takmer, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, 07058 Kampüs-Antalya.

Ebru N. Akdoğu-Arca, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, 07058 Kampüs-Antalya.

¹ Miller, *Ogygos*, 2076.

² Ogygia/Ogygo(e)s sözcüğünün etimolojisi için krş. Geisau, *Ogygia*, 2067 vd.; Carduff, Sintflutsagen, 169 vd.

³ Ayrıca krş. Eusebios, *Praep. Evang.* X, 11, 20; X, 12, 9-10; Georgios Kedrenos, comp. *Hist.* I, 25-27.

⁴ Carduff, Sintflutsagen, 170 dn. 19 ve 20.

Ogyges, kelime anlamını doğrulayacak denli çok eski dönemlere tarihlenir. Nitekim, Moses'ten (*Musa Peygamber*) sonra geldiğini ve Belos ile çağdaş olduğunu söyleyen Theophilos'a göre (T33), Troia Savaşı'nın 322 yıl öncesine denk düşmektedir (İ.O. XVI. yüzyıl)⁵. Ioannes Antiocheus'a göre (T8) Ogyges'ten 55. Olimpiyat'a kadar 1235 yıl (İ.O. 1795); Eusebios'a göre ise (T3), 1237 yıl geçmiştir (İ.O. 1797). Bu konuya ilişkin başka bir tarih veren Varro ise (T11), Ogyges tarafından kurulan en eski kentlerden biri olan Thebai'ın kendi zamanından 2100 yıl önce kurulmuş olduğunu ifade ederek, onu İ.O. 2200-2100 dolaylarına tarihlemektedir.

'Ωγύιοι πύλαι olarak adlandırılan Boiotia'daki Thebai'ın yedi kapısı da ismini kentin kurucusu ve ilk kralı olan Ogyges'ten almıştır⁶ (T2, 11, 13, 18, 20, 21, 32)⁷. Stephanos Byzantios'a göre ise (T22), bütün Boiotia'ya ismini Ogyges vermiştir. Pausanias da (T13), onun Thebai'ın ilk iskancıları olan *Ekten*'lerin kralı olduğunu söylemektedir.

Thebai'ın Kadmos'la olan bağlantısından dolayı Ogyges, Mısır'la da ilişkilendirilmiştir⁸. Aiskhylos⁹, Mısır'daki Thebai'ı köken olarak Ogyges'e bağlarken Aelius Aristides'e düşülen bir *scholion* (T17) da onun, karısı Thebe ile birlikte Mısır'a giderek burada Isis gizem kültü öğretilerini (*Mysteria*) kurduğunu ve tanrılarla bugünkü adlarını verdiğiini aktarmaktadır.

Ogyges, Boiotia ve Mısır dışında Attika'yla da ilişkilidir (T9, 17, 27, 33)¹⁰. J. Miller, onun hakkındaki söylencelerin, başka kültürler ve söylencelerle birlikte, İ.O. VIII. yüzyılda Attika'ya taşındığını söyler¹¹. Nitekim Eusebios'a göre (T3), Ogyges Attika'nın ilk kralıdır. Theophilos'a göre ise (T33), Ogyges ile Attika arasındaki bu ilişki, tanrılar arası savaşta Ogyges'in Titanlar'ın yanında yer aldığı ve yenilgiden sonra Attika'ya kaçtığı söylemiyle ifade edilmiştir. Söz konusu tufan, savaşta yanlış tarafın yanında yer almanın bir bedeli gibi gözükmemektedir.

Ogyges tufanı köken olarak Boiotia'ya aittir. *'Ωγύια κακά* (T31) ifadesi, olasılıkla, bu tufanla ilişkilidir. Varro'dan alıntı yapan Augustinus (T1), bu tufanla ilişkili olabilecek bir alametten bahsederek Venüs Gezegeni'nin Ogyges'in hükümrانlığı sırasında büyük bir değişime uğradığını anlatır. Venüs bu sırada, çapını, rengini, şeklini ve yörüngeşini değiştirmiştir. Bu efsane Strabon'da¹² geçen Kopais Gölü'nün taşması anlatımına kadar geriye takip edilebilmektedir.

Ogyges'in soyuyla ilgili veriler de önemli bilgiler içermektedir. Thebai'ın en erken tarihine ait olduğundan Boiotos'un oğlu (T18)¹³, Thebe'nin kocası (T17) olarak gösterilir. Oğlu Eleusis (T12), Attika'nın en önemli kültür merkezlerinden birinin; kızlarından Aulis

⁵ Buna göre, kronoloji şu şekilde oluşmaktadır: Moses- diğer peygamberler- Zeus ve Titanlar Savaşı (Kronos, Belos, Ogyges)- 322 yıl sonra Troia Savaşı.

⁶ Carduff, Sintflutsagen, 171 vd.

⁷ Krş. Apollod. Bibl. III, 6, 6; Paus. Perieg. IX, 8, 5.

⁸ Carduff, Sintflutsagen, 173 vd.

⁹ Aiskhylos, Persai, 36-38.

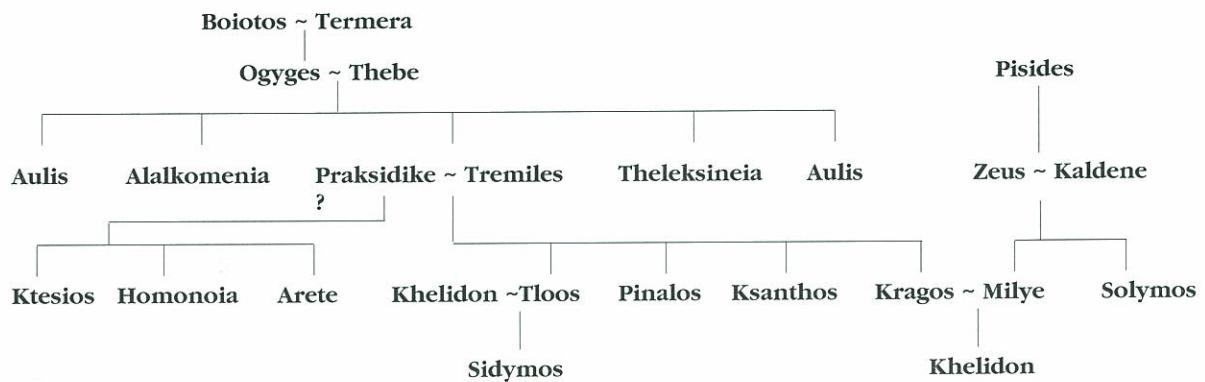
¹⁰ Attika bağlantısı ile ilgili ayrıca krş. Aiskhylos, Persai, 974; Georgios Kedrenos, comp. Hist. 1, 25-27.

¹¹ J. Miller, Ogygos, 2076.

¹² Strab. IX, 2, 18, 406, 407.

¹³ Ayrıca krş. Scholia in Euripidem, Phoen. 1113.

(T14) ve Alalkomenia (T15) ise, Boiotia'daki aynı isimli yerleşimlerin *eponymos*'larıdır (*ismini veren*). Ama konumuz açısından asıl önemli olan nokta, onun, annesi Termera'nın (T27) yanı sıra Tremiles ile evlenen kızı Praksidike (T25) aracılığıyla Karia ve Lykia genealogiasına dahil edilmesidir. Daha sonraları her biri Praksidike ismiyle bilinecek olan, Boiotia yemin tanrıçaları Praksidike, Alalkomenia, Aulis ve Theleksineia (T28) onun kızlarıdır. Praksidike, Ktesios adında bir oğul ile Homonoia ve Arete adlarında iki kızı daha sahiptir (T29). Bununla birlikte, söz konusu bu üç çocuğa Tremiles'ten mi sahip olduğu belirtilmemiştir. Son olarak ünlü Sidyma yazıtında (T34)¹⁴ ve Stephanos Byzantios, Mılyon maddesinde¹⁵ Tremiles'in soyuna ilişkin verilerle birlikte Ogyges'in soy ağacı şu şekilde oluşmaktadır:

2. Ogyges'i Lykia-Karia'ya Bağlayan Veriler

Yunanistan'ın erken dönemiyle özdeşlenmesine rağmen, Ogyges Yunanlılar için karanlık bir figür olarak kalmaktadır. Yine de, hakkında bildiklerimizle onu, Batı Anadolu kökenli (*Lydia*) Pelops'la karşılaştırabiliriz. Nitelikim, Ogyges bazı anlatımlarda Pelops'un kız kardeşi Niobe ve kocası Amphion'la bağlantılı gözükmektedir. Öyle ki, Niobe'nin yedi kızından birinin adı Ogygia'dır (T6)¹⁶. Üstelik, ismini Ogyges'ten alan Thebai Kapıları başka bir söylemekte ise, bunları yapan Amphion'un yedi kızının isimlerine göre adlandırılmıştır (T7). Söz konusu yedi kızdan birinin adı da gene Ogygia'dır. Pelops'la karşılaşmamızı sağlayan diğer bir özelliği de onun gibi topraktan doğmasıdır (T10). Üstelik, Pelops soyunun tanrılar tarafından lanetlenerek, çok ağır cezalara maruz kalması gibi, o da tufan yoluyla ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Pelops ile bazı noktalarda tema birliği içinde bulunması yanı sıra Ogyges, Karca olabileceği düşünülen ismi aracılığıyla da

¹⁴ Farklı tamamlama önerileri için krş. Chaniotis, Historiker, T 19, 75-85; Merkelbach, Glanz, 115-126.

¹⁵ Μιλύαι, οἱ πρότερον Σόλυμοι ὡς Τιμαγένης πρώτῳ βασιλέων. καὶ ἡ χώρα Μιλύάς ὡς Μινυάς. λέγονται καὶ Μιλύες. ἀπὸ Μιλύης τῆς γυναικὸς Σολύμου καὶ ἀδελφῆς, ὑστερον δὲ Κράγου γυναικός. τὸ ἐθνικὸν Μιλυεὺς καὶ Μιλυίτης. "Timagenes'in Kralların Hayatı adlı eserinde de dediği gibi, Milyashilar önceleri Solymosluları ve bölgenin adı, Minyas gibi Milyas'tır. Milyashiların ise, ilkin kardeşi Solymos'un daha sonrasya Kragos'un karısı olan Milye'den geldikleri söylenir. Ethnikon'u Milyeus ve Milyites'tir".

¹⁶ Krş. Apollod. Bibl. III, 5, 6; Scholia in Euripidem, Phoen. 159.

Batı Anadolu'yla ilintili gözükmeftedir. Nitekim, W. Brandenstein, Ogygos adını büyük ihtimalle Karca olan sözcükler arasında saymaktadır¹⁷. Ogyges'i Karia-Lykie'ya bağlayan diğer bir veri de, Kopais Gölü kenarındaki Apollon Ptoos Tapınağı'nda kehanetin Kar dilinde veriliyor olmasıdır¹⁸.

J. Miller, bu kişiliğin, tapınımı olasılıkla Lykie-Karia'ya kadar takip edilebilecek bir tanrı ya da *daimon* olarak düşünülebileceğini söylemektedir¹⁹. Nitekim, antik kaynaklar'da Ogyges, Termere'nin (*Termeros?*)²⁰ oğlu olarak gözükmektedir (T27). Gene söz konusu kaynaklarda Lykie-Karia'da Termere (T16, 24), Telmera ve Termile adında kentler kaydedilmektedir. Plinius²¹ (*nat. hist. v. 107*), Termere'nin Myndos ve Karyanda arasında bir Karia kenti olduğunu söylemektedir. Strabon'a göre ise, Kos Adası'ndaki Skandarion Burnu'nun tam karşısında Myndos'lulara ait Termerion Burnu bulunur²². Gene Stephanos Byzantios'un (T26) bir Lykie kenti olduğunu bildirdiği Hylamoi ise, ismini Touberis ve Termeris'in²³ çocuklarından almıştır. Bunun dışında Stephanos Byzantios (T23), Karia'da Telmera (*Tremile*) adında bir kentin varlığından daha bahsetmektedir²⁴.

Termere, Telmera (*Tremile*), Termile kentlerinin varlığına ya da lokalizasyonuna ilişkin sorun nasıl çözümlenecek olursa olsun, Ogyges'in annesi ile ilişkili gözüken bu isimler (*Termeris ile birlikte*) Antik Kaynaklar ışığında Lykialıların kendileri için kullandıkları Trmili²⁵ adlandırmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Panyasis'ten alıntı yapan Stephanos Byzantios'a göre (T25), Lykialılar bu ismi soy ataları olan ve Ogyges'in kızı *Nympha*

¹⁷ Brandenstein, Sprache, 143.

¹⁸ Hdt. VIII, 135; Paus. Perieg. IX, 23, 6. Burada Ogyges efsanesi ile Kopais Gölü'nün taşıması arasında kurulan bağlantı hatırlanmalıdır.

¹⁹ Miller, Ogygos, 2076.

²⁰ Termeros için bk. Türk, Termeros, 731; Treuber, Geschichte, 41.

²¹ Krş. Steph. Byz. s.v. Τρεμύλη; Hdt. I, 173: Olasılıkla bu anlatılardan kaynaklanan bir karıştırmadan dolayı Stephanos, Termere'nin bir Lykie kenti olduğunu söylemektedir.

²² Strab. XIV, 2, 18, 657: Εξῆς δ' ἐστὶν ἄκρα Τερμέριον Μυνδίων, καθ' ἣν ἀντίκειται τῆς Κώας ἄκρα Σκανδαρία διέχουσα τῆς ἡπείρου σταδίους τετταράκοντα: ἐστὶ δὲ καὶ χωρίον Τέρμερον ὑπὲρ τῆς ἄκρας. "Buradan sonra, Kos'un kıyıdan 40 stadia uzaklıktaki Skandaria Burnu'nun tam karşısında uzanan Myndosluların Termerion Burnu gelir. Bu burnun yukarısında ise, Termeron Bölgesi bulunmaktadır". krş. T 30.

²³ Termesis için bk. Schwenn, Termesis, 731.

²⁴ Bu anlatım bazı sorunlara yol açmaktadır. Zgusta, Ortsnamen, s.v. Τέλμερα'ya göre: Bu ismin, ya Halikarnassos Burnu'nun güneybatı ucundaki Térmēra kenti ya da Lykie Ülkesi Τρεμύλη ile özdeş olabilecegi düşünülmektedir (nitekim, Stephanos, Τέλμερα'nın farklı bir şekilde Τερμήλη olarak da yazdığını bildirir ve Termile'den daha sonra bahsedeceğini söylemesine rağmen, bunu yapmayarak doğrudan Τρεμύλη maddesini yazar). Öte yandan Zgusta, Kiepert'in Halikarnassos Burnu'nun kuzeybatı ucunda Tremil adında modern bir yerleşimi kaydetmesini dikkate alır ve Ruge'nin [Termile, 779] antik ismin bu şekilde korundugunu söyleyerek Τερμήληyi buraya lokalize ettiğine degeñir; krş. Ruge, Termera, 730.

²⁵ Lykie, Tremilia (Hesychios, s.v. Τρέμ[ε]ιλία); Tremile (Steph. Byz. s.v. Τρεμήλη) ya da Tremilis (Anton. Lib. metamorphosis, 35) olarak adlandırılmaktadır. Buna göre Lykialılar da Τρεμιλεῖς/Τερμιλεῖς (Steph. Byz. s.v. Τρεμήλη) ya da Τρεμήλαι/Τερμήλαι (Hdt. I, 173; VI, 92; Strab. XII, 8, 5, 573; XIV, 3, 10, 667; XIV, 5, 23, 678; Paus. Perieg. I, 19, 3) denmektedir.

Praksidike'yle evlenerek Ksanthos Vadisi'nin en önemli kentleri Ksanthos²⁶, Tlos²⁷, Pinara ile Lykia'nın en önemli dağı Kragos'un²⁸ *eponymos*'larının babası olan Tremiles'ten²⁹ almışlardır. Nitekim, gene Stephanos'a göre (*T27*), Lykialilar (Λύκιοι) ve Ogyges'in soyundan gelenler ('Ωγύγιοι) eş anlamda kullanılmaktadır³⁰.

Erken bir tarihte Lykia ile Ege sahilleri arasındaki bağlantıyla ilgili başka gelenekler de bilinmektedir. Örneğin, Ionlardan bazıları, krallarının Hippolokhos oğlu Glaukos'un soyundan geldiğini söylerler³¹; Erythrai'ın Giritliler, Lykialilar, Pamphylialilar ve Karialilar tarafından³²; Idrias'ın³³ (=Stratonikeia³⁴) ise, Lykialilar tarafından kurulduğuna; bunun yanında Lykialiların Anadolu kıyılarına çıktıklarında Sardeis'i de ele geçirdiklerine³⁵ dair

26 Sidyma yazıtında Tremiles ile Praksidike'nin çocukları arasında verilmemiştir. Bu nedenle Panyasis'in fragmanında geçen Τλῶος Ζάνθος Πίναρός τε ifadesinde Ksanthos'un "sarı" anlamında sıfat olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Tlos ile Ksanthos arasında τε ya da καὶ bağlaçlarından birinin kullanılmamış olması bu şekilde değerlendirilirilmektedir. Krş: Behrwald, Bund, 241 dn. 241; Frei, Solmyer, 88 dn. 15. Bununla birlikte, Lykia'nın en önemli kenti olan Ksanthos'un bu genealogia'da bulunması gerektiği hakkında bk. Merkelsbach, Glanz, 117.

27 krş. Steph. Byz. s.v. Τλῶς: Τλῶς, πόλις Λυκίας, ἀπὸ Τλῷ τοῦ Τρεμίλητος καὶ Πραξιδίκης νύμφης, τὸ ἔθνικὸν διχῶς καὶ Τλωεὺς καὶ Τλωιτης, ἔστι καὶ Τλῶς Τλῶς τὸ ἔθνικόν, ἀλλὰ καὶ Τλώιος, ἔστι καὶ ὅλη Τλῶς πόλις Πισδίας, τὸ κτητικὸν Τλωικός καὶ Τλωική. "İsmimi Tremiles ile Nymphe Praksidike'nin çocukları Tlos'tan alan Tlos bir Lykia kentidir. Tloeus ve Tloites şeklinde iki türlü Ethnikon'u vardır. Bunun yanında Tloos ve Tloios formları da bulunmaktadır. Pisidia'da başka bir Tlos kenti daha vardır. Bunun ktetikon'u Tloikos ve Tloike'dir".

28 krş. Steph. Byz. s.v. Κράγος: Κράγος, ὄρος Λυκίας, Ἀλέξανδρος δεutέρῳ Λυκισκῶν, ἀπὸ Κράγου τοῦ Τρεμίλητος νιοῦ, μητρὸς δὲ Πραξιδίκης νύμφης, ἐνταῦθα δ' εἶναι καὶ τὰ ἐπονομαζόμενα θεῶν ὄγριών ἄντρα. ἀπαθανατισθῆναι γάρ φασι τοὺς περὶ τὸν Κράγον. τὸ ἔθνικὸν Κράγιος, ἔστι καὶ ὄρος Ἀντίκραγος ἐπερον. "Kragos Lykia'da bir dağdır. Aleksandros Lykia'sının 4. kitabında bu dağdan bahsetmektedir. Dağ, ismini Tremiles'in oğlu Kragos'tan alır. Kragos'un annesi ise, Nymphe Praksidike'dir. Burada, ismini yaban hayatı tannırlarından alan mağaralar bulmaktadır. Ayrıca Kragos yakınındaki kişilerin ölümsüzleştirildikleri de söylenir. Ethnikon'u Kragos'tur. Antikragos adında bir başka dağ daha vardır".

29 Tremiles isminin doğru formu için bk. Opperman, Tremiles, 2289.

30 Burada 'Ωγύγιοι = Λύκιοι özdeşliğinin yanı sıra, 'Ωγύγιον/Τερμέρια (T16) sıfatları ile Τερμέρια κακά (T30)/'Ωγύγιο κακά (T31) deyimleri arasındaki anlam yakınlığı da dikkate alınmalıdır. Krş. Carduff, Sintflutsagen, 178.

31 Hdt. I, 147: Βασιλέας δὲ ἐστήσαντο οἱ μὲν αὐτῶν Λυκίους ἀπὸ Γλαύκου τοῦ Ιπολόχου γεγονότας,

32 Paus. Perieg. VIII, 3, 7: Ερυθραιοὶ δὲ τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἀφικέσθαι σὺν Ἐρύθρῳ τῷ Ἀσαδαμάνθυός φασιν ἐκ Κρήτης καὶ οἰκισθῆναι τῇ πόλει γενέσθαι τὸν "Ερυθρον" ἐχόντων δὲ αὐτὴν ὄμοιν τοῖς Κρητί Λυκίων καὶ Καρῶν τε καὶ Παμφύλων, Λυκίων μὲν κατὰ συγγένειαν τὴν Κρητῶν -καὶ γὰρ οἱ Λύκιοι τὸ ἀρχαῖον εἰσὶν ἐκ Κρήτης, οἱ Σαρπηδόνι όμοι ἔφυγον- Bu anlatımın tarihsel bir gerçeklik taşıyamayacağı hakkında bk. Bryce, Lycians, 40 dn. 48.

33 Steph. Byz. s.v. Χρυσαορίς: Χρυσαορίς, πόλις Καρίας, ἡ ὑπερον Ίδριάς ὄνομασθεῖσα. Ἀπολλώνιος ἐν ἐβδόμῳ Καρικῶν ... καὶ πρώτῃ πόλις τῶν ὑπὸ Λυκίων κτισθεισῶν. τὸ ἔθνικὸν Χρυσαορεύς, "Daha sonradan Idrias olarak adlandırılan Khrysaoris bir Karia kentidir. Apollonios Karika adlı eserinin 7. kitabında kentin Lykialilar tarafından kurulan ilk kent olduğunu söyler. Ethnikon'u Khrysaoreus'tir."

34 Strab. XIV, 2, 25, 660'a göre, Stratonikeia'nın teritoryumunda iki tapınak vardır. Bunlardan biri Lagina'daki Hekate, diğeri ise, kentin yakınındaki Zeus Khrysaoreus tapınaklarıdır (ἔστι δ' ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Στρατονικέων δύο ιερά, ἐν μὲν Λαγίνοις τὸ τῆς Ἐκάτης ἐπιφανέστατον πανηγύρεις μεγάλας συνάγον κατ' ἐνιαυτόν, ἐγγὺς δὲ τῆς πόλεως τὸ τοῦ Ζρυσσαρέως Διός). Bu anlatım hem Steph. Byz. s.v. Χρυσαορίς'e göre, Idrias'in eskiden Khrysaoris olarak adlandırıldığı bilgisi, hem de yine Steph. Byz. s.v. 'Εκατησία'da dile gelen "Idrias'in aynı zamanda Hekatesia olarak da adlandırıldığı ve Karların Lagina'lı tanrıça için burada bir tapınak yaptıkları ('Εκατησία. οὔτως ἡ Ίδριάς πόλις ἐκαλεῖτο Καρίας. ναὸν γὰρ τεύχαντες οἱ Κάρες τὴν θεὸν Λαγινῖτιν ἐκάλεσαν ἀπὸ τοῦ φυγόντος ζῷου ἐκεῖ, καὶ τὰ 'Εκατησία τελοῦντες οὕτως ὠνόμασαν. ὁ πολίτης 'Εκατησίος) aktarımıyla birlikte Idrias=Stratonikeia özdesliğini ortaya koymaktadır. Üstelik, Strab. XIV, 5, 23 c 678'de Τερμίλαι ile birlikte geçen 'Ιδριεῖς ifadesi, bunların bir kentin değil daha çok bir bölgenin (Lagina'yı da içerecek şekilde) yurtaşları olduğunu düşündürmektedir.

35 Strab. XIII, 4, 8, 627.

anlatımlar bulunmaktadır³⁶. Son olarak Strabon³⁷, “şairlerin, Troialıları, Mysialıları ve Lydialıları Phrygialılarla karıştırmaları gibi, Lykialıların da Karialılarla karıştırıldığından” söz eder ve başka bir pasajda Homeros'un Termilai'ı katalogunda saymamasını, onların bu sırada Karialıların arasında bulunmalarına bağlar³⁸.

Bu gibi verilerle birlikte İ.Ö. II. binyıl yazılı kaynaklarının ve Lykia'nın arkeolojik buluntu konteksinin yorumlanması Bryce'i, Lykia'nın erken halklarından olduğunu söyledişi Lukka Halkları'nın bir grubunun İ.Ö. II. binyıldır Millawata/Miletos merkezli olacak şekilde Karia'yı iskan ettikleri ve Lykia'ya göçerken otokton yer isimlerini beraberlerinde getirdikleri sonucuna götürmüştür. Nitekim, gene Bryce'a göre, *Term-* (*Telm-*) köklü yer isimlerinin her iki bölgede sıkça karşımıza çıkması buna işaret etmektedir³⁹.

3. Panyasis'in Güvenilirliği

Lykia ile Karia arasında yukarıda deñinilen bağlantıları daha iyi anlamak için Praksidike'nin kimliğinde karşımıza çıkan olguları ve Panyasis'in Lykia hakkında aktardıklarının ne derece güvenilir olduğunu irdelemek gereklidir. Bu aşamada, tartışmanın başlangıç noktasını Panyasis'in ikinci dizesindeki *vύμφην* 'Ωγυγίν ifadesinin nasıl anlaşılması gerektiği oluşturmaktadır. Van der Kolf'a göre, bunun için üç açıklama söz konusudur ve o bunlardan Ogyges'in kızı yorumlamasını tercih etmektedir⁴⁰:

1. *vύμφη* 'Ωγυγίν = Ogyges'in kızı.
2. *vύμφη* 'Ωγυγίν = Lykia'lı *nymphe*⁴¹.
3. *vύμφη* 'Ωγυγίν = Ogygia adında Lykia'lı bir *nymphe*.

Yukarıda sözü edilen durum göz önüne alındığında, Ogyges'in kızı olarak kabul edilen Ogygia'yi⁴², fragmanın ikinci dizesine göre, Praksidike olarak da adlandırırlar (ἢν Πραξιδίκην καλέουσιν). Peki ama, Ogygia'ya Praksidike de diyenler kimdir? F. Stoessl, "adil eylem" anlamına gelen Praksidike sözcüğünün tamamen Yunanca bir isim olması dolayısıyla, Ogygia-Praksidike'yi yerel bir kahraman ve Lykçe ismin Yunanca'ya çevrilmesi şeklinde yorumlamaktadır⁴³. Bu durumda kendi soy analarına Praksidike ismini verenler Lykialılar olamayacağından, bu adlandırmayı Panyasis'in kendisi yapmış olsa gerektir⁴⁴. Her ne kadar adaletin koruyucusu olan Praksidike'nin çocukları Panyasis'te zorba (δλοοὶ παῖδες) olarak tanımlansalar da, antik kaynaklarda Lykialıların yüksek adalet anlayışından sıkça bahsedilmektedir. Böylece Panyasis, Lykialıların soy anasına Praksidike ismini, onlar hakkındaki bilgilerine dayanarak vermiş gözükmeğtedir⁴⁵.

³⁶ Krş. Frei, Solymēr, 89 dn. 18.

³⁷ Strab. XIV, 3, 3, 665.

³⁸ Strab. XIV, 5, 23, 678.

³⁹ Bryce, Lukka, 399 vd.; Bryce, Lycians, 26-31.

⁴⁰ Kolf, Praxidike, 1758; krş. Carduff, Sintflutsagen, 176 vd.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Bryce, Lycians, 22 dn. 25.

⁴¹ Nitekim, Steph. Byz. s.v. 'Ωγυγία'ya göre Λύκιοι = 'Ωγύγιοι.

⁴² krş. Carduff, Sintflutsagen, 177 dn. 7.

⁴³ Stoessl, Panyasis, 891.

⁴⁴ Kolf, Praxidike, 1759.

⁴⁵ krş. Treuber, Geschichte, 126 dn. 1; krş. Carduff, Sintflutsagen, 177 dn. 11.

Söz konusu fragmandan Panyasis'in Lykia'ya ilişkin bilgilerini sınayacak başka veriler de elde edilmektedir. Örneğin dördüncü dize, *gynaikokratia*'nın (*kadin egemenliği*) gelenek olduğu bir halk için beklenir olduğu gibi anaerkil bir durumu ima etmektedir. Bu durum antik kaynakların Lykia geleneklerine ilişkin aktardıklarıyla uyumludur. Herodotos⁴⁶, Lykialıların, soylarını anne tarafına göre saydıkları, özgür bir anne ile köle bir babanın çocukların özgür; buna karşılık, özgür bir baba ile yabancı ya da köle bir annenin çocukların köle sayıldığını; Aristoteles⁴⁷, Lykialıların çok eskiden kadınlar tarafından yönetildiğini (*ἐκ παλαιοῦ γυναικοκρατοῦνται*); Nikolaos Damaskenos⁴⁸ da Lykialıların erkeklerden çok kadınlara onur bahşettiklerini ve miraslarını erkek değil kız çocuklarına bırakıklarını kaleme almışlardır⁴⁹. Bu noktada Praksidike'yle her birinin sonradan Praksidike olarak bilinecek kız kardeşleri Aulis, Alalkomenia ve Theleksinea'nın yemin tanrıçaları olmaları anlamlıdır. Zira, Ksanthosluların, Harpagos'a karşı yapılan mücadelede korkunç yeminlerle birbirlerine bağlanmaları ve kendilerini topluca yok etmeleri⁵⁰ yemin tanrıçalarıyla bağlantılı bir kültür varlığını düşündürmektedir⁵¹. Ayrıca Panyasis'in Praksidike'den bir *nymphe* olarak bahsetmesi aynı açıdan önemlidir. Bu bakımdan, Lykia'daki birçok mezardan anıtında karşımıza çıkan "Dans Eden Kadınlar"⁵² ikonografisi bu iki bağlamda irdelenebilir. Nitekim, "Dans Eden Kadınlar" ikonografisi Limyra'daki iki yazitta geçen *teseti Tr̄mili*⁵³ ifadesiyle eşlenmiş ve bunlar yemin tanrıçaları olarak tanımlanmıştır⁵⁴. Bununla birlikte, söz konusu betimlemeler için diğer bir olasılık da Letoon üç dilli yazıtının Yunanca kısmında νύμφαι⁵⁵ (*nymphē*'ler) olarak geçip Lykçe'sindeki Eliyāna⁵⁶ ile eşitlenen çoklu tanrı grubudur⁵⁷. "Erbbina Yaziti"nda⁵⁸ da görülen *nymphē*'ler, burada Erbbina'nın babası Kheriga'yı taçlandıran Leto'nun ikizlerinden Artemis'e eşlik etmektedir. Bu noktada, Leto Tapınağı'nın arkasındaki kaynağın İ.O. VI. yüzyıldan itibaren Letoon'daki kült alanının önemli bir ögesi olması kayda değerdir. Üstelik buraya sonradan bir *nymphaion* inşa edilmiştir.

Sonuç olarak, Lykia ikonografisinde karşımıza çıkan "Dans Eden Kadınlar" betimlemesinin Lykçe yazıtlardaki karşılığını kesin olarak bulmak mümkün olmasa da en önemli adayın Eliyāna (=νύμφαι) olduğu düşünülebilir⁵⁹. Her halükarda Lykia inanç sisteminde yemin tanrıçalarıyla *nymphē*'lerin belirgin bir role sahip olduğu açıklır. Dolayısıyla Panyasis'in fragmanın genel içeriği Klasik Lykia'ya ilişkin bilgilerle örtüşmektedir.

⁴⁶ Hdt. I, 173.

⁴⁷ Aristoteles, Fragmenta Varia 611, 43.

⁴⁸ Nik. Dam. Fragmenta 129: Λύκιοι τὰς γυναικας μᾶλλον ἢ τοὺς ὄνδρας τιμῶσι καὶ καλοῦνται μητρόθεν, τάς τε κληρονομίας ταῖς θυγατράσι λείπουσιν, οὐ τοῖς γενέσι.

⁴⁹ Literatür bilgileri ile birlikte krş. S. Pembroke, Matriarchs, 217 vd.

⁵⁰ Hdt. I, 176.

⁵¹ Hesiodos, Theog. 806'da Tanrılar'ın üzerine yemin ettikleri Styks Nehri'nin yine ὄγύγιον sıfatı ile birlikte kullanılması önemlidir.

⁵² Bu betimlerin bir listesi için bk. Keen, Dynastic Lycia, 204 vd.

⁵³ TAM I, 135 str. 2; 149 str. 10.

⁵⁴ Keen, Dynastic Lycia, 205.

⁵⁵ N 320b str. 34-35.

⁵⁶ N 320a str. 40.

⁵⁷ Laroche, Inscription, 114: Eliyāna, Luvice *aliyana'dan türemiş olmalıdır. Luvice ali(ya-) nehir, göl gibi suya ilişkin öğeler için kullanılmaktadır. Böylece Eliyāna *nymphē*'lere işaret edebilir; krş. Eichner, Letoon, 63; Bryce, Burial, 186; Bryce, Lycians, 179; Keen, Dynastic Lycia, 205.

⁵⁸ SEG 39, 1414, str. 53.

⁵⁹ Keen, Dynastic, 206.

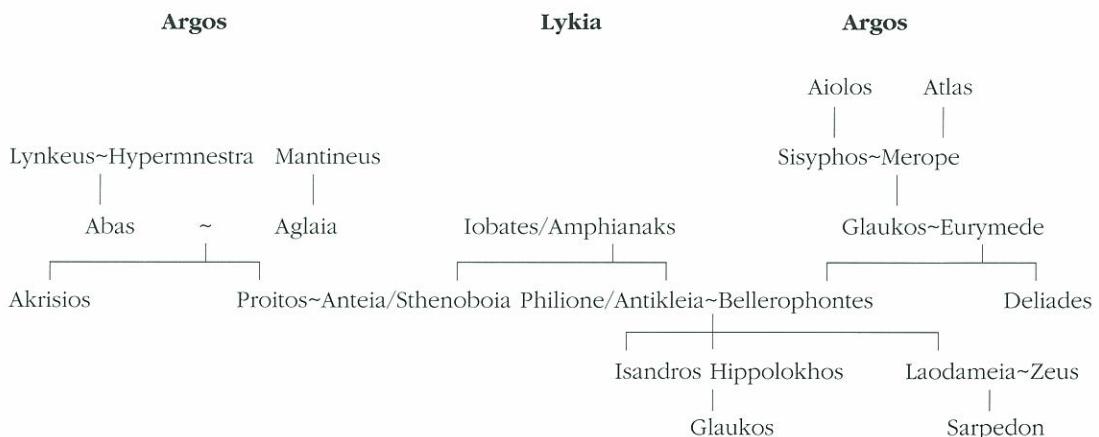
4. Bellerophontes-Sarpedon/Ogyges-Tremiles Söylenceleri'nin Yeniden Değerlendirilmesi ve İ.Ö. II. Binyıl Bağlantıları

İ.Ö. II. binyıl belgeleri de dahil, çok sayıda yazılı belgeye sahip olmakla birlikte Lykia'nın erken tarihi hakkında bildiklerimiz sınırlıdır. Bu sınırlı bilgiye rağmen Lykia adının İ.Ö. II. binyıl Hittit ve diğer doğu kaynakları sayesinde belgelenen Lukka Ülkesi ve Halkı ismiyle ilişkili ve de bunun devamı olduğu yadsınamaz⁶⁰. Bu bakımdan, burada Lykialıların kökenine ilişkin olarak Yunan tarih yazımının ileri sürdürdüğü argümanlar ortaya konarak bunların İ.Ö. II. binyıl verileri ile örtüşlüğü temellerin değerlendirilmesi ve tutarsız kalan noktaların yeni bir bakış açısıyla tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Antik kaynaklar'da Lykialıların kökeni için iki gelenek bulunmaktadır:

1. Bellerophontes-Sarpedon/Glaukos
2. Ogyges-Tremiles

Ilias, VI, 144-211'de Glaukos hem soyu, hem de atası Bellerophontes'in icraatları hakkında bilgi vermektedir⁶¹. Buna göre, Bellerophontes, Anteia/Stheneboia'nın haksız suçlaması yüzünden, yanına sığındığı Argos Kralı Proitos tarafından, içinde öldürülmesi emrinin yazılı olduğu ugursuz işaretlerle birlikte Argos Kralı'nın kayınpederi Lykia Kralı Iobates/Amphianaks'a gönderilir. Bellerophontes burada sırasıyla Khimaira, Amazon'lar ve Solymosluların hakkından gelir. Bunun üzerine kral, ona kızını vererek bütün krallık onurlarını paylaşır. Bellerophontes de böylece Hellas'tan gelip, Lykialıların Troia önlerindeki ünlü kralları Sarpedon ve Glaukos'un soy atası olur.

⁶⁰ Lukka ile ilişkili bütün doküman ve literatür için bk. Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Lukka, krş. Bryce, Lycians, 1-10; Bryce, Lukka, 395 vd.; Bryce, Kingdom, 56. 382 vd.; Steiner, Lukka, 123 vd.; Gurney, Hattusilis, 138 vd. dn. 22 ve 23; Yalbur Anıtı ve Bronz Tablet'in yayımlanmasıyla elde edilen bilgiler sayesinde Lukka Ülkeleri'nin güney-batı doğrultusunda Klasik Lykia'nın tümünü (hatta, belki de daha büyük bir bölgeyi) kapsaması gerektiği hakkında bk. Hawkins, Tarkasnawa, 1; Keen, Dynastic Lycia, 219; Yalbur yazıtında geçen Pina(lı), Talawa, Wiyanawanda, Awarna, Patar, Kuwalatarna toponymlarının Klasik Lykia yerleşimleri Pinara, Tlos, Oinoanda, Ksanthos, Patara ve Telendros ile örtüşmesi hakkında bk. Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49 ve 54 vd.; aleyle krş. Otten, Lukka, 118. 119 dn. 17.

⁶¹ Soy ağacının Homeros'un aktardığı üyeleri dışında kalanlar için bk. Apollod, Bibl. I, 9, 3; II, 2, 1; II, 3, 1; II, 3, 2.

Kökeni, İ.O. V. yüzyıl başlarının yazarı Panyasis'in fragmanına kadar giden Ogyges-Tremiles söylencesinde de Lykialıların kökenine ilişkin bir *genealogia* söz konusudur. Ama, bu soy ağacında Troia'da çarpışan Lykia önderlerinin değil; onların vatanı Ksanthos Vadisi'nin en önemli kentleriyle dağının *eponymos*larının soyu söz konusudur. Bununla birlikte, Panyasis'in aktardığı gelenekte de Lykialıların soy atası Tremiles'in kayınpederi Ogyges yine Hellas (*Boiotia ve Attika*) köklüdür. Öyleyse, Helen zihindeki bu iki anlatım neyi ima etmektedir⁶²? Bu soruyu yanıtlamada, Panyasis'in fragmanı için yukarıda değinilen çıkarımların Bellorophontes söylecesiyle bir çok ana noktada örtüştüğüne dikkat etmek yararlı olacaktır:

1. Her iki gelenekte de soyun bir tarafı – ilkinde baba tarafı ikincisinde Lykia'nın erken dönemine ilişkin anlatımlarla uyumlu şekilde, ana tarafı – Hellas kökenlidir.

2. İkisinde de bazı şahıslar çift isimlidir⁶³.

3. Lykialıların Termilai olarak adlandırılmasını – ilkinde Homeros'ta karşımıza çıkmayan bu bağlantı Herodotos ve sonrasında kurulmuş gözükmeğtedir – temellendirirler.

4. Lykia-Karia ilişkisine iz verirler.

5. Lykia'nın erken tarihindeki korsan faaliyetlerinden bahsederler⁶⁴.

Her iki geleneğin temaları arasındaki bu ortaklığa rağmen, Kalypso'nun Ogygia adasından bahsedeni Homeros⁶⁵ ile ὥγυγιον sıfatını kullanan Hesiodos'un⁶⁶ hem Ogyges hem de Tremiles, dolayısıyla da Lykialıların Termilai olarak adlandırılmaları hakkında bir şey söylememeleri dikkat çekicidir. Lykialıların kendilerini Termilai olarak adlandırdıklarını söyleyen ilk yazar, onların Karialı komşusu olup bu geleneği ya doğrudan Lykialılardan ya da akrabası Panyasis'ten öğrenmiş olabilecek Herodotos'la⁶⁷ yine Karialı bir yazar olan Hekataios'tur. Gerçi Strabon, Apollodoros'tan aktararak Termilai'in Homeros'ta geçmemelerinin, onların o zamanlar Karlar arasında sayılmalarına dayandığını iddia etse de Homeros'un, Lykialıların kendi dillerindeki yazıtlarıyla da tarihselliği kesinleşen bu durumdan bahsetmemesini onlar hakkında doğrudan bilgilere sahip olmamasına bağlayabiliriz.

Bu noktada P. Frei'in Homeros'taki Sarpedon figürü üzerine yorumları önem kazanmaktadır. Ona göre Homeros, Sarpedon'u Patroklos'un karşısına çıkarmak için özenle seçmiştir⁶⁸. Bu bakış açısıyla Frei, Lykialıların Ilias'taki rollerinin tarihsel bir durumu yansımadığını, burada asıl tarihsel olayın Sarpedon'un Rhodos kralı Tlepolemos ile

⁶² Lykia soyunun Hellas kökenine hangi temellerde dayandırıldığı sorunu burada işlenmeyecektir.

⁶³ Iobates/Amphianaks, Anteia/Stheneboia, Philione/Antikleia (Kassandra), Praksidike/Ogygia.

⁶⁴ Bellorophontes'in Zeleia'dan gelerek bölgede korsanlık yapan Khimarrhos'u öldürmesi hakkında bk. Plut. mil. virt. 247F-248A; Sarpedon'un, kutsal alanının da bulunduğu İncekum Burnu'nda annesinin erkek kardeşiyle deniz korsanı olarak girdiği savaşta öldürülmesi hakkında bk. Frei, Lykier, 825 dn. 22. Ksanthos ve Pataros'un korsanlık yapmaları hakkında bk. Eust. Dion. Per. 129. Termeros ve Lykos için bk. (T 26, 32).

⁶⁵ Hom. Odys. I, 85; II, 172; VII, 244. 254; XII, 448; XXIII, 333.

⁶⁶ Hesiod. Theog. 806.

⁶⁷ Hdt. I, 173.

⁶⁸ Frei, Lykier, 820'e göre: "Homeros'un aklında Sarpedon'un asıl görevinin bulunduğuna şüphe yoktur: Homeros Patroklos'u, Zeus'un oğlu ve savaşın güçlü kahramanı karşısında muzaffer kılaraç ona büyük bir zafer hazırlamayıdı. Zira, Patroklos kişiliğini bulan şairin Sarpedon'u da Troia'ya gönderdiği düşünüyorum".

çarpışması⁶⁹ olduğunu düşünmekte ve Homeros'un bu bilgiyi, olasılıkla Rhodoslu kolonistlere karşı başarı kazanan Lykia Beyi'nin Yunanca olarak terennüm edilmesini istemiş gözüktüğü bir *epos*'tan aldığına ileri sürmektedir⁷⁰. Frei, Lykialılarla Rhodoslular arasında geçen söz konusu mücadeleleri ise, İ.O. VIII.-VII. yüzyıllar içine yerleştirmektedir. Nitekim, söz konusu tarihsel olaylara değinen Lindos tapınak yazıtları bu duruma tanıklık etmektedir⁷¹.

Böylece, Homeros'un Lykialılar hakkında ikinci elden, Panyasis'in ise doğrudan bilgilere sahip olduğunu düşünebiliriz. Nitekim, üçüncü bölümde deiginildiği gibi Lykialıların soy anasına Praksiðike isminin Panyasis tarafından bilinçli bir şekilde verilmiş olması; Praksiðike'nin "Yemin Tanrıçası" (*teseti Tr̄mmili?*) ve "nymphe" (*Elyāna*) olarak Lykia'nın Helenistik Dönem öncesi önemli kültürlerini⁷² temsil etmesi ve Panyasis'in *genealogiasının* anaerkil karakteri bu açıdan anlamlıdır. Bu durumda, Stoessl'in⁷³ da deðindiði üzere, çağdaþı bir çok yazar gibi Ionia Felsefesi'nin bilgi edinme (*soruþturma*) geleneðinde yetisen ve bilgilerini Lykia'da yüz yüze yaptığı araþtırmalardan edinmiş gözüklen Panyasis, Homeros'tan öðrendikleriyle kendi bilgileri arasında beliren çeliðki karşısında bu dizeleri yazma ihtiyacı duymuş olabilir. Böylece, az çok aynı temayı işleyen neden iki farklı gelenek bulunduğu daha anlaþılır olmaktadır. Şu halde, her iki geleneðin aslında özdə olabilecekleri düşünülebilir.

Bu özdəslilik savını destekleyen diğer bir nokta da –Homeros'ta bulunmamakla birlikte– Sarpedon ve Termilai, dolayısıyla Tremiles, arasındaki ilişkidir. Bu konuda Herodotos (*I*, 173) ve Strabon (*XIV* 1, 6 635), Sarpedon'un Girit'ten ayrılan Termilai kolonisini önce Karia'ya daha sonra da Lykia'ya yerleştirdiğini söylerler. Bununla birlikte, Strabon (*XII* 8, 5 573'te) bu anlatımlara eleştirel bir uzaklıktaki kalarak Homeros'un, Sarpedon'dan Lykia'nın yerli olarak bahsettiðine dikkat çeker. Bu aşamada, Sarpedon isminin etimolojisi üzerine

⁶⁹ Hom. Il. V., 628-668.

⁷⁰ Frei, Lykier, 824, dn. 20; krþ. Frei, Solymer, 91 dn. 30, 31. Bununla birlikte, Hiller, bu görüşe karşı çıkmaktadır. Nitekim, ona göre, bu epos'un Homeros'a ulaşabilmesi için en azından VIII. yüzyıldan önce terennüm edilmesi gerekiðti. Ne var ki, Lykia'dan, Ksanthos da dahil, VIII. yüzyılın öncesine giden hiçbir arkeolojik bulgu yoktur. Bu durumda Hiller, söz konusu geleneðin Ion göçleriyle Anadolu'ya gelenler aracılıðıyla Homeros'a, Kita Yunanistan'dan taþındığını önermektedir (Hiller, Lykien, 110 vd.). Hiller'in düşüncesi kabul edilse dahi, Homeros'un Lykia hakkındaki bilgilerinin ikincil bir kaynaða dayanma olasılıðı dışlanmamaktadır. krþ. Keen, Dynastic Lycia, 209 vd.

⁷¹ Blinkenberg, Lindos, 170 vd.;

C XXIII (FGrHis. 532 F 23): *τοὶ μετὰ Κλευβούλου στρατεύσαντες εἰς Λυκίαν ἀσπίδας ὁκτὼ καὶ τῷ ἀγάλματι στεφάνων χρωσέαν, ὡς ἱστορεῖ Τιμόκριτος ἐν τῷ(i) α' τὰς χρονικᾶς συντάξιος, Πολύζαλος ἐν τῷ δ τῶν ἱστοριῶν.* (Polyzalos'un Historialarının 4 kitabında, Timokritos'un Kronikinin 1. kitabında anlatıldığı gibi Kleuboulos ile birlikte Lykia'ya sefere çıkanlar sekiz kalkan ve tanrıça heykeli için altın bir çelenk adadılar.)

C XXIV (FGrHis. 532 F 24): *Φασηλῖται κράνη καὶ δρέπανα, ἐφ' ὧν ἐπέγραπτο· “Φασηλῖται ἀπὸ Σολύμων τῶν Ἀθηναίων τῷ Λινδίαι, τῷ οἰκιστᾷ ὄγευμένου”, ὡς ἀποφαίνεται Ζεναγόρας ἐν τῷ α' τὰς χρονικᾶς συντάξιος.* (Ksenagoras'in Kronikinin 1. kitabında açıkladığı gibi Phaselisler, üzerinde "Lakios'un koloniye önderlik ettiði sırada Phaselisler Solymoslardan gasp ettiler" yazılı mızrak ve kamaları Athena Lindia'ya adadılar).

Argos ya da bazlarına göre Lindos'lu olan Lakios'un Mopsos'un annesi Manto'nun bir kehaneti üzerine buraya gelerek Phaselis'in kurulacağı toprakları Kylabras adlı yerli bir çobandan satın alışı hakkında bk. Athen. deipn. VII, 297 F; krþ. Steph. Byz. s.v. Γέλα; Bryce, Lycians, 38 vd. dn. 46. 47.

⁷² Lykia'nın yerel kültürlerinin İ.O. IV. yüzyilla birlikte Helenleşme süreci için bk. Bryce, Leto, 1-13.

⁷³ Stoessl, Panyasis, 891.

yapılacak bir inceleme onu doğrular gözükmemektedir⁷⁴. J. Börker-Klähn bu ismin, Hittit metinlerindeki içeriğe göre, Güney Anadolu'da bulunan ve olasılıkla Kalykadnos'un denize döküldüğü noktadaki Sarpedonia Akra'da⁷⁵ (*İncekum Burnu*) lokalize edilen ^{GIŞ}Šarpa dağ isminden türemiş olabileceğini düşünmekte ve buna dayanarak Sarpedon'un Girit değil Anadolu kökenli olduğunu belirtmektedir⁷⁶. Yine ona göre, Sarpedon ve tebaası Termilai olarak bilindiğine göre egemenlik bölgesinin de Termili olması beklenir. Zira, bunun paralelli İ.O. II. binyilda belgelenmiştir⁷⁷. Böylece, Bellerophontes-Sarpedon, Ogyges-Tremiles anlatımlarının özdeşliğinden sonra Sarpedon ve Tremiles karakterlerinin de özdeşliği ve bunların Lykia'nın erken tarihinin bulanık bir hatirasını yansittıkları düşünülebilir. Şimdi bu belirlenimlerin tarihsel gerçeklikle ne derece örtüşükleri, bunları İ.O. II. binyıl belgeleriyle karşılaştırmak suretiyle araştırılmalıdır.

a. Lykia ve Argos (*ya da Boiotia*) arasında gerçekleşen saraylar arası politik evliliklerin paralelli İ.O. II. binyıl belgelerinden bilinmektedir⁷⁸.

b. Lykia-Karia bağlantısı, Hittit belgelerindeki Lukka Halkları'na ilişkin kayıtlarla uyumludur. Bu belgelerde Attarimma⁷⁹, Arinna/Awarna⁸⁰ (*Ksanthos, Lykçesi Arῆna*), Talawa⁸¹ (*Tlos, Lyk. Tlawa*), Pina(lı)⁸² (*Pinara, Lyk. Pinale*), HURSAG Patar⁸³ (*Patara, Lyk. Pttara*), Kuwalapaşa⁸⁴ (*Telmessos, Lyk. Telebehi*), Zumarri⁸⁵ (*Limyra, Lyk. Zēmuri*), Hinduwa⁸⁶ (*Kandyba, Lyk. Xāknī*), Wiyanawanda⁸⁷ (*Oinoanda*), Šuruta, Mutamutaša,

⁷⁴ Sarpedon isminin Luvi kökeni için bk. Keen, *Dynastic Lycia*, 209 dn. 134.

⁷⁵ Strab. XIII, 4, 16 627; Strab. XIV, 5, 4 670; Strab. XIV, 5, 19 676; Strab. XIV, 6, 13 683; Ptol. V, 7, 3; Mela, I, 77; Plin. V, 92; krş. Frei, *Lykier*, 825 dn. 22.

⁷⁶ Literatür için bk. Börker-Klähn, *Geschichte*, 321 vd. dn. 31. Sarpedon'un Girit kökenli olamayacağı hususunda ayrıca bk. Frei, *Solymer*, 88 dn. 28 ve 29.

⁷⁷ Kent ya da bölge adının bütün bir halkın ismi olarak kullanılması, İ.O. II. binyilda yaygın bir gelenektir. Nitekim, Hittiler kendilerini ve dillerini ilk ikametgahları olan Neşa Kenti'ne izafeten Neşili (Neşa'lı ya da Neşa'ca) olarak adlandırmışlardır. İleride Termilai Halkı'nın yurdu sorunu bağlamında tartışılabilecek olan Attarimma da bu fenomeni yansıtmaktadır. Bu sözcük ya URUAttarimma (Attarima kenti) ya da KUR URUAttarimma (Attarima kenti Ülkesi) olarak yazılmaktadır. Ethnikon olaraksa Attarimmili- (Attarimma'lı) formu söz konusudur.

⁷⁸ Börker-Klähn, *Geschichte*, 320 dn. 29'a göre: Mitanni'li Šattiwa ile I. Šuppiluliumas'ın kızı arasında (E. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasiens. Boghazköy-Studien VIII* (1923) 36 vd.) ve Amurru'lu Bentešina ile III. Hattuşilis'in kızı arasında (H. Klengen, *Geschichte Syriens im 2. Jt. II* (1969) 313).

⁷⁹ Attarimma sorununa ileride daha ayrıntılı değinilecektir.

⁸⁰ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Arina I; RGTC VI/2; s.v. Awarna; Zgusta, Ortsnamen, s.v. "Αρνα 98; Poetto, Yalburt, 26 vd; krş. Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49; Hawkins, Tarkasnawa, 29; Keen, *Dynastic Lycia*, 57.

⁸¹ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Talawa; Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49; Zgusta, Ortsnamen, s.v. Τλῶς.

⁸² Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Pina; Poetto, Yalburt, 26 vd.; Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49; Hawkins, Tarkasnawa, 29; Zgusta, Ortsnamen, s.v. Πίναρα, 49 vd.

⁸³ Poetto, Yalburt, 80'e göre; Hiyeroglif Patara, Yun. Πόταρα ve Lyk. Pttara ile aynı özelliğe sahiptir. Patara'nın dağ olarak gösterilmesine gelinceyse, burada Hesykhios s.v. Ποταρ(η)ίς· πόλις, καὶ ὅρος Λυκίας aktarımı devreye girmektedir; krş. Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 68 vd.

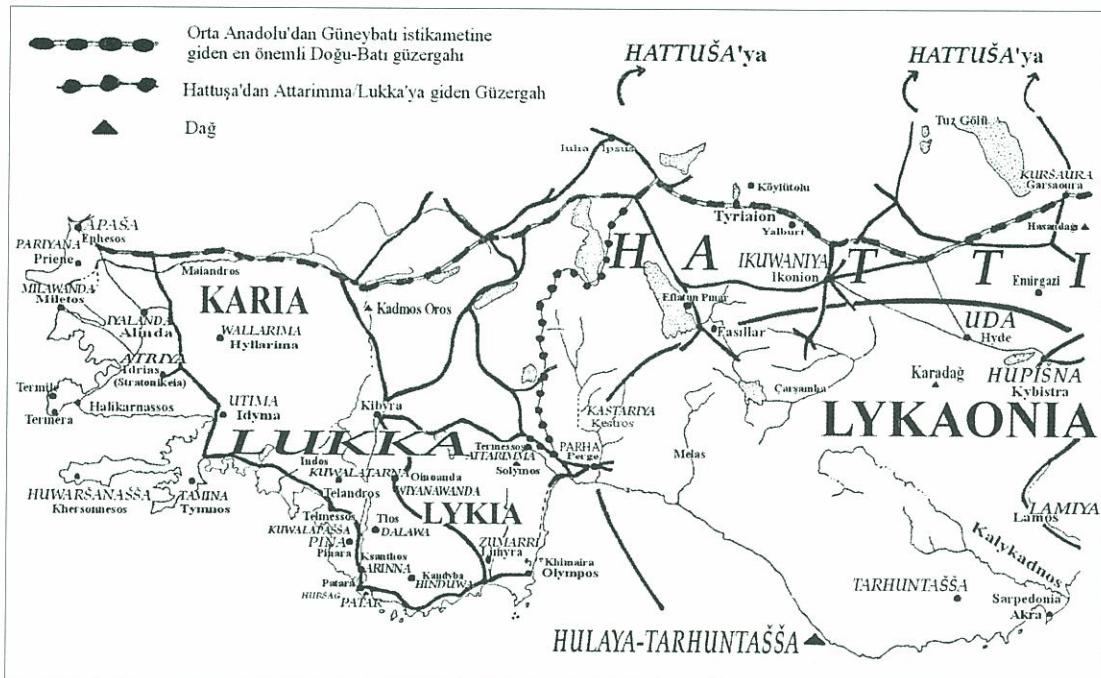
⁸⁴ Carruba, Licio, 167; Poetto, Yalburt, 32; Zgusta, Ortsnamen, s.v. Τελμησσός, 608 d.

⁸⁵ Keen, *Dynastic Lycia*, 216; Zgusta, Ortsnamen, s.v. Λίμυρα, 178.

⁸⁶ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Hintuwa; Zgusta, Ortsnamen, s.v. Κάνδυβος, 223 vd.

⁸⁷ Del Monte, RGTC VI/2, s.v. Wijanawanda; Poetto, Yalburt, 16, 31; Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49.

Zumanti, Kuwalatarna⁸⁸ (*Telandros*), Huwaršanaša⁸⁹ (*Khersonesos*), Iyalanda⁹⁰ (*Alinda*), Wallarima⁹¹ (*Hyllarima*), Utima⁹² (*Idyma*), Atriya⁹³ (*Idrias=Stratonikeia*) ve Tamina⁹⁴ (*Tymnos*, *Tymnessos*), Lukka Halkları ile ilişkilidir⁹⁵. Görüldüğü üzere, İ.O. II. binyil Lukka yerleşimleri arasında isimleri İ.O. I. binyila korunan Arňna, Tlos, Pinara, Patara, Telmessos, Limyra, Kandyba, Oinoanda gibi Klasik Lykia kentlerinin ve Lykia-Karia sınırlındaki Telandros'un yanında Khersonesos, Alinda, Hyllarima, Idyma, Idrias (=Stratonikeia) ve Tymnos/Tymnessos gibi Karia kentleri de bulunmaktadır. Bu durum Lykia'nın erken tarihine ilişkin iki gelenekte de karşımıza çıkan Lykia-Karia ilişkisini anlamlandırdığı gibi Lukka topraklarının batıdaki sınırlarını da belirlemektedir⁹⁶.

⁸⁸ Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 49 ve 69 vd. Telandros ile eşlenmesi için bk. Keen, Dynastic Lycia, 218 dn. 38'e göre: Carruba, 1996, 32 vd.

⁸⁹ Börker-Klähn, Geschichte, 319 dn. 27.

⁹⁰ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Ijalanta; Hawkins, Tarkasnawa, 26 dn. 162.

⁹¹ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Walrima; Hawkins, Tarkasnawa, 27 dn. 167; aleyhte krş. Del Monte, RGTC VI/2, s.v.

⁹² Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Utima; Hawkins, Tarkasnawa, 29 dn. 169.

⁹³ Del Monte, RGTC VI/1, s.v. Atriya: Atriya ve Utima, IV. Tudhaliya Dönemi'ne tarihlenen ve Milawata Mektubu olarak bilinen Hitit belgesinde (CTH 182= KUB 19.55 + KUB 48.90) Pina(li) ve Awarna kentleri ile aynı kontekste geçmektedir; krş. Bryce, Kingdom, 341; Bryce, Milawata Letter, 13 vd. Bryce, Lukka, 401; Hawkins, Tarkasnawa, 27 dn. 168.

⁹⁴ Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 29. Her ikisinin de Karia kentleri oldukları hakkında bk. Steph. Byz. s.v. Τύμνος ve Τύμνησσος. Tymnos'un Datça yarımadasında lokalizasyonu için bk. Zgusta, Ortsnamen, s.v. Τύμνος.

⁹⁵ Bryce, Lukka, 400, Tab. I; Bryce, Kingdom, 382 vd.; Börker-Klähn, Geschichte, 319; Keen, Dynastic Lycia, 214 vd.

⁹⁶ Doğu sınırları ise Attarimma'nın lokalizasyonu sorunu ile birlikte inceleneciktir.

c. İ.O. II. binyıl yazılı kaynaklarıyla doğrulanabilecek bir diğer nokta ise, korsanlık faaliyetleridir. Öyle ki, Amarna mektupları arasında bulunmuş olup Alaşıya (*Kıbrıs Adası*) kralından firavun Akhenetona gönderilmiş bir mektup, Lukka Ülkesi Halkları'nın Alaşıya ve hatta Mısır sahillerine kadar gerçekleştirdikleri yıllık korsan akınlarına dephinmektedir⁹⁷. Bunun dışında Lukka Halkları, İ.O. XII. yüzyılda bütün Ön Asya dünyasını tahrif eden ve Bronz Çağ kültürünu sona erdiren yıkımlardan sorumlu Deniz Kavimleri arasında da zikredilmektedir⁹⁸.

Söz konusu geleneklerin birer hayal ürünü olmayıp tarihsel gerçeklere dayandıkları bu şekilde kanıtlanınca, Termilai Halkı'nın kökeni artık daha sağlam temellerde değerlendirilebilir. Hittit belgelerinde gün yüzüne çıkan Attarimma kenti ile Lykiaların kendilerine verdikleri isim olan Termilai arasında bir ilişki olduğunu ilkin O. Carruba⁹⁹ öne sürmüştür, son olarak H. Eichner¹⁰⁰ ve C. Watkins¹⁰¹ bu ilişkiyi tüm ayrıntılarıyla açıklamış ve bunu doğrulamışlardır¹⁰². Buna göre *Tr̄mili-* (*Lykia'lı/Lykçe*), *Attarimmili* (*Attarimma'lı*) şahıs sıfatından ve *Tr̄mmis* (*Lykia*) de bölge belirten *Attarimmiyat-š* (*Attarimma Ülkesi*) sıfatından türemiş olmalıdır. Bu aşamada yanıtlanması gereken iki soru bulunmaktadır: Lukka ile ilişkili Hittit metinlerinde en önemli role sahip olan Attarimma'nın lokalizasyonu ve bu ismin, Λύκιοι adlandırılmasının karşısında yerel halk tarafından hangi koşullar uyarınca korunmuş olabileceği.

J. Börker-Klähn, Attarimma'nın Termessos'ta lokalize edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onu bu sonuca götürmen temel nokta ise, IV. Tudhaliya Dönemi'ne (İ.O. 1250-1220) tarihlenen bir dizi yazitta Lukka'nın sınır bölgesi olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim, sınır bölgelerini içeren ve CTH 255 olarak bilinen hizmet yönertesinin doğru yorumu, Lukka'nın başkaldıran Hittit bölgelerinden biri olmayıp, bilakis *auriaš išba-/BEL MADGALTI* (*sınır komutanı*) idaresinde bir sınır noktası olduğunu¹⁰³. Zira, IV. Tudhaliya'nın Yalburta diktirdiği propaganda amaçlı anıttı, Lukka'daki ritüel faaliyetlerinden gururla bahsetmesi başka türlü anlaşılamaz. Üstelik, H. Otten tarafından 1988 yılında yayınlanan ve IV. Tudhaliya ile Hulaya-Tarhuntash Beyi Kurunta arasında imzalanan sınır antlaşmasında Hulaya-Tarhuntash sınırının Kastariya Nehri kenarındaki Parha'ya kadar uzanması bu açıdan önemlidir. Çünkü, H. Otten, Kastariya Nehri kenarındaki Parha'yı Kestros kenarındaki Perge ile özdeşlemiştir¹⁰⁴. Bu durumda, söz konusu sınırın öte yanı hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde Lukka olmalıdır¹⁰⁵. Kendisi de bu düşüncede olan J. Börker-Klähn'e

97 Bryce, Lukka, 396; Bryce, Lycians, 5; Bryce, Kingdom, 368; Frei, Solymor, 87 vd.; Otten, Lukka, 118.

98 Barnett, Sea Peoples, 4 vd.; Bryce, Kingdom, 369; Steiner, Lukka, 131 vd.

99 Börker-Klähn, Geschichte, 315 dn. 1'e göre: O. Carruba, "Ahhiyawa et altri nomi di popoli passi dell'Anatolia occidentale", Athenaeum 42, 1964, 286 vd.; krs. Hawkins, Tarkasnawa, 26 dn. 163.

100 Eichner, Letoon, 64 vd.

101 Börker-Klähn, Geschichte, 315 dn. 3'e göre: C. Watkins, "Troy and the Trojan War", M. J. Melink (ed.), A Symposium Held at Bryn Mawr College 1984 (1986) 46 vd.

102 Aleyhte krs. Frei, Solymor, 89'a göre: "Attarimma ile Tr̄mili arasında doğrudan bir ilişki bulunması Ta/erm-elementinin yaygınlığı karşısında ikna edici değildir".

103 Börker-Klähn, Geschichte, 324 vd. dn. 47 ve 48.

104 Otten, Bronzetafel 22 vd.

105 Hawkins, Hieroglyphic Inscription, 56; Hawkins, Tarkasnawa, 29; Gurney, Hattusilis, 136 vd.

göre, Pamphylia Ovası'ndan Milyas'a açılan geçitin kenarında konumlanan¹⁰⁶ Attarimma/Termessos, 1050 m. yükseklikte “kartal yuvası”na benzer konumuyla bu sınırın gözetlenmesi işlevi için oldukça uygundur. Kaldı ki, CTH 255 nolu yazıtın içeriğine göre, Lukka'daki sınır komutanını da ilgilendiren hizmet yönernesи, Attarimma'nın bu konumuyla ilişkili önemini ortaya koymaktadır¹⁰⁷.

Bu konuda, yakınında Yalburç yazıtının dikildiği Ilgin'in 17 km. doğusunda bulunan ve gene IV. Tudhaliya Dönemi'ne tarihlenen Köylütolu yazıtı önemli veriler sunmaktadır¹⁰⁸. Yazıtın E. Masson tarafından yapılan analizine göre, 3. satırda adı geçen Titarma Kenti, Hittit Krallığı'na aittir ve Hieroglif Luvice'sindeki Titarma *toponymon*'unun sessizleri Lykçe Trımmili ve çivi yazılı Hittitçe'deki Attarimma formlarının sessizlerine tamamen uygundur¹⁰⁹. Yalburç gibi Köylütolu yazıtının da propaganda amacı taşıdığını ve Titarma'nın Attarimma ile özdeş olduğunu düşünen J. Börker-Klähn, IV. Tudhaliya Dönemi'ne ait bütün bu yazıtlara dayanarak, Anadolu'nun Tudhaliya tarafından yeniden düzenlenişi sırasında Lukka'nın bir sınır bölgesi olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Bu verilerin dışında, Köylütolu yazıtına göre, Lukka'nın sınır komutanı (*BEL MADGALTİ*) olarak Attarimma/Titarma'da oturan Šaušga-Rúti'nin kariyerini ortaya koyan mühürler de bilinmektedir¹¹⁰. J. Börker-Klähn, hem Šaušga-Rúti'nin bu mühürlerde taşıdığı ünvanlara, hem de Köylütolu yazıtının içeriğine dayanarak, onun İ.O. XIII. yüz yılın başlarında Gulla¹¹¹ tarafından tahrip edilen Attarimma'da, Hittit saraylarının benzerinde kendi sarayını (yeni baştan) yaptırmış olabileceğini düşünmektedir¹¹². Böylesi bir sarayın varlığı, Hittit metinlerinde Lukka'dan politik bir kavram olarak bahsedilebilmesini olanaklı kıracak başkaca hiç bir veri bulunmaması karşısında oldukça önemlidir¹¹³. Zira, Strabon (VIII, 6, 1, 368.), Bakkhyrides (X, 77-81.) ve Pausanias'ta (II, 25, 8.) dile gelen, Tiryns surlarının Lykia'dan gelen ustalar tarafından yapılmış olduğu anlatımı ancak bu şekilde tarihsel bir temel bulabilir¹¹⁴.

106 Strab. XIII, 4, 17 631; Strab. XIV, 3, 9, 666.

107 Börker-Klähn, Geschichte, 326 ve dn. 56. Termessos, Anadolu'nun içlerine ulaşan güzergahın önemli bir noktasını tutmaktadır. Nitekim, Aleksandros güney kıyılarındaki planlarını tamamladıktan sonra Gordion'a gitmek için Termessos'u kuşatmak zorunda kalmıştır (Arrian. I, 27, 5-I, 28, 1-2). Roma Dönemi'nde Termessos'un özerk konumu için bk. Çelgin, Termessos Tarihi, 110 vd.

108 Meriggi, Geroglifico, 265 vd.

109 Börker-Klähn, Geschichte, 327 ve dn. 58 ve 59.

110 Börker-Klähn, Geschichte, 327 vd. Aleyhte krş. Steiner, Lukka, 130.

111 Steiner, Lukka, 130: III. Hattuşili'nin hükümlerliğine tarihlenen Tawagalawa Mektubu'nun ilk satırına göre [...]la adında biri Attarimma'ya girerek kenti ve bütün duvarlarını “Kralın Evi” ile birlikte yıkmıştır.

112 Börker-Klähn, Geschichte, 329 dn. 69 ve 70.

113 Gerçekten de Lukka'dan hiçbir kral ya da bey bilinmemektedir. Bu konuda bk. Steiner, Lukka, 134; krş. Bryce, Lycians, 4 ve dn. 8; Frei, Solymos, 88.

114 Termilai'in Persopolis'te kurtaş (savaş esiri) olarak sur yapımında kullanılmaları hakkında bk. Keen, 1998, 86'ya göre, R. T. Hallock, Persepolis Fortification Tablets (1969) 29; R. Schmitt, "Iranische Wörter und Namen im Lykischen", bk. J. Tischler (ed.) Serta Indogermaica, Festschrift für G. Neumann zum 60. Geburstag (1982) 373: Dareios'un hükümlerliğine tarihlenen Persepolis Sur Yapımı Tabletleri arasında sıkça Turmir/la ya da Turmir/liya soyundan kurtaş (savaş esiri) işçilerine de感恩mektedir.

Sonuç olarak, J. Börker-Klähn'in öne sürdüğü veriler uyarınca, Attarimma=Termessos eşitliği kabul edilebilir gözükmeftedir. Böylece Lukka Ülkeleri'nin doğu sınırları da, "Kastariya kenarındaki Parha=Kestros kenarındaki Perge" sınır olacak şekilde, belirlenebilir. Bu noktada Ps-Skylaks'ın Pamphylia yerleşimleri olan Magydos ve Perge'yi Lykia'da sayması ve Pamphylia'nın ilk kenti olarak Aspendos'u zikretmesi anlamlıdır¹¹⁵.

Bununla birlikte, Attarimma/Termessos ile Lykia'liların kendilerine verdikleri isim olan Termilai arasında bu şekilde bir ilişki kurulunca, Termilai ve önderleri Sarpedon/Tremiles hakkında bilinenlerle gelişik bir durum ortaya çıkmaktadır. Zira, Sarpedon/Tremiles'in krallık merkezi (tipki Iobates için söz konusu olduğu gibi) Ksanthos Vadisi olarak gözükmeftedir. Nitekim, Sarpedon ve Glaukos, Ilias'ta Ksanthos Vadisi'yle birlikte anılmaktadır (*Il. II, 876-77; V, 479; VIII, 172*). Bu iki kahramanın onuruna Ksanthos ve Tlos'ta daha sonradan binalar inşa edilmiş (*TAM II, 265*) ve gene bu iki kentte Bellerophontes (*TAM II, 548; 590*) ve Sarpedon'un (*TAM II, 264; 265; 552; 597*) isimlerinde *Phyle*'ler kurulmuştur. Üstelik, Sarpedon'un ismi Ksanthos Anıtındaki yazıtta da geçmekte (*Tl 44*) ve Appianos (*Bell. Civ. IV, 78-79*) Ksanthos'ta bir Sarpedonion'un varlığından bahsetmektedir. Quintus Smyrnaios ise, Bellerophontes'in mezarnının Tlos'ta olduğunu söylemektedir¹¹⁶. Bunun dışında, epikorik Lykçe yazıtlar ve Panyasis'in fragmanı da bu çerçevede anlaşılmaktadır¹¹⁷. Bununla birlikte, söz konusu durumun, Attarimma=Termessos eşitliği ile uyumlu olacak şekilde daha farklı bir açıklaması da bulunabilir¹¹⁸. Bu yeni yorum, hareket noktasını, Lykia'yı iskan eden Termilai, Milyaslılar ve Solymoslular arasındaki ilişkiden; Homeros'ta dile gelen Lykialılarla Solymoslular arasındaki savaştan¹¹⁹ ve Lykia kıyılarının Fenike ile olan bağlantısından alacaktır.

Termilai, Milyaslılar ve Solymoslular arasındaki ilişki üzerine Herodotos (*I, 173*), Termilai'nın yaşadığı toprakların eskiden Milyas olduğunu ve Milyashılara Solymoslular da dendiğiğini söyleyerek, bunların ardi sıra gelen adlandırmalar olduklarını vurgular. Strabon (*XIII, 4, 17, 631.*) (*XIV, 3, 9, 666.*) ise bu konuda, Milyas'ın, Termessos ile Apameia arasında dağlık bir bölge olduğunu ve Termessos'un Milyas'a açılan dar geçitlerin kontrolüne hakim bir tepede kurulduğunu aktarır. Dolayısıyla Milyas'ın temelde bir *toponymon* olduğu ve Milyashılارın bu *toponymon'a* göre adlandırıldıkları açıklıktır. Solymosluların adıysa, Termessos'un üzerinde yükselen Solymos Dağı'yla¹²⁰ ve bu bölgede tapınım gören Zeus Solymeus kültüyle¹²¹ ilişkilidir. J. Börker-Klähn, bundan yola çıkarak "Solymoslular" adlandırmaşının da ayrı bir halkı tanımlamaktan ziyade, söz konusu kültür müminleri için

¹¹⁵ Ps-Skylaks, *Periplus*, 100 ve 101.

¹¹⁶ Quint. Smyrn. X, 162-63: πάρ τέμενος καὶ σῆμα κραταιοῦ Βελλεροφόντου
Τλῷ ἐνὶ κυδαλίμῃ Τιτηνίδος ὀγχόθι πέτρης;

kudretli Bellerophontes'in temenosunun ve onun mezarnının yanı başında;
Ünlü Tlos'taki Titan kayasının yakınında.

¹¹⁷ Frei, *Solymer*, 89.

¹¹⁸ Attarimma'nın Termessos değil Telmessos ile özdeşlenmesi gerektiği, dolayısıyla Kuwalapaşşa=Telmessos eşitliğinin kabul edilemeyeceği aleyte görüşü için bk. Hawkins, *Tarkasnawa*, 26 dn. 163 ve 164.

¹¹⁹ Hom. *Il. VII, 184.*

¹²⁰ Strab. XIII, 4, 16.

¹²¹ Zeus Solymeus kültürün Luvi Hava tanrı Tarhunt'un devamı olduğu hakkında bk. Houwink-Ten Cate, *Population 202.*

kullanılan ortak bir adlandırma olduğu düşüncesindedir. Dolayısıyla, Herodotos'un, Termilai'la Milyaslılar ve Solymosluların zamansal olarak ardı sıra gelen ayrı halklar oldukları görüşü yerine, Strabon'un, bunların aynı halka, coğrafya ve kültür temelinde verilmiş farklı adlar olabileceklerine iz veren görüşü daha makul gözükmemektedir¹²².

Bununla birlikte, Homeros'un *Bellerophontes*'i Solymoslulara karşı savastırarak, Lykialilarla Solymosluların farklı halklar olduğunu ima etmesinin tarihsel başka bir nedeni de olabilir ve burada Fenikeliler'in Lykia kıyıları ile olan ilişkisi devreye girebilir. Nitikim, V. Bérard, Doğu Lykia'daki Solyma, Masikytos¹²³, ve Khimaira gibi dağ isimlerinin Fenikece olduğu görüşündedir¹²⁴. Strabon'a göre (XIV, 3, 8, 666.), Olympos'un güneyindeki Musa Dağı Phoinikous¹²⁵ olarak da bilinmektedir. Bunun dışında Lykia'da *Phoinike* (Fenike) kelimesinden türemiş gözüken bir çok kent, nehir, liman ve dağ adı bilinmektedir. Buna göre, Hittit Krallığı'nın yıkılmasından sonra ve Rhodos kolonisinden önce, Doğu Lykia'da Fenike kolonilerinin varlığı ve yerel halkın arasına Fenikeliler'in karışmış olabileceği düşünülebilir. Bu yöndeki önemli diğer bir veri de Khoirilos'un¹²⁶, Solyma Dağı'nda Fenike konusan bir halkın oturduğunu kaydetmesidir¹²⁷. Üstelik, Plinius¹²⁸, Stephanos Byzantios¹²⁹, Etymologicum Magnum¹³⁰ ve Zosimos'un¹³¹ Solymosluların, Kilikia sınırında bir halk olup Isaurialilarla bir olduklarını bildirmesi, İ.O. I. binyılın başlarında bu bölgeden bir çok Fenikece yazıtın bilinmesi durumunda önem kazanmaktadır. Sonuç olarak, antik kaynakların Solymosluları Lykialillardan ayrı görmelerinin sebebi bu varsayımla açıklanabilir.

122 krş. Börker-Klähn, Geschichte, 322 vd.

123 Masikytos'un Doğu Lykia'daki Beydağları ile özdeşlenmesi hakkında bk. Şahin - Adak, Stadiasmus Patarenensis; krş. Takmer, Orografya.

124 Bérard, Les Phéniciens, 337: Solyma= soulama (merdiven); Masikytos=masoukot (dar geçit); Khimaira=khemara (yanmak).

125 Petersen-Luschan, Reisen II, 146 dn. 2'ye göre: "Strokon'un anlatımları uyarınca Olympos ile özdeşlenen Tahtalı Dağı'nın farklı bir kaç ismi vardı. Bölgede Sami kökenli halklar onu Solyma olarak adlandırmışlardır. Yine bu halktan dolayı Yunanlılar bu dağa Phoiniks ya da Phoinikus diyorlardı" krş. K. G. Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pisidiens II: Pisidien (1892) 2 dn. 1.

126 Khoirilos'un hem Samos'luları hem de İ.O. V. yüzyıl gibi erken bir tarihte yazması verdiği bilginin güvenilirliği açısından önemlidir. Krş. Benndorf - Niemann, Reisen I, 95.

127 Khoirilos, Fragmenta 320 (Fragmenta et tituli, H. Lloyd - Jones - P. Parsons (ed.), Supplementum Hellenisticum (1983): τῶν δ' ὀπίθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι, γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφίεντες φέκον δ' Σολύμοις ὅρεισι πλατέῃ παρὰ λίμνην. Sakaldan sonra şaşılı bir soy gelir, ağızlarından Fenikece sözcükler dökülür, geniş bir gölün kenarındaki Solyma Dağları'nda oturlurlar.

128 *Decurrat autem ad mare Anemuri e regione supra dicti. simil modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Omanadum, quorum intus oppidum Omana. cetera castella XLIIII inter asperas convallis latent. Incident verticem Pisidae, quondam appellati Solymi, quorum colonia Caesarea, eadem Antiochia. oppida Oroanda, Sagalessos.* (Bu bölge (Isauria) yukarıda bahsedilen Anemurium'un karşısında denize kadar iner. Bu konuda yazanların tümü, Isauria sınırında bulunup kentlerinin adı Omana olan Omanedes soyunu göz ardi eder. Dağlık vadiler arasında saklı kalan başkaca kırkıört kale daha vardır. Bu dağların zirvesiye önceden Solymoslular olarak adlandırılan Pisidialilar tarafından iskan edilmiştir. Antiochia olarak da adlandırılan Caesarea kolonisiyle Oroanda ve Sagalessos kentleri de bu halka aittir).

129 Steph. Byz. s.v. Πισίδιοι. οἱ Πισίδαι πρότερον Σόλυμοι ἀπὸ Σολύμου τοῦ Διὸς καὶ Χαλδήνης. ἔστι δὲ Εθνος βάρβαρον κατοικοῦν παρὰ τὴν "Ασπενδον καὶ τὴν Κιλικίαν. εἴρηται δὲ ἀπὸ Πισίδου. Pisidia. Pisidialilara önceleri, Zeus ile Khaldene'nin çocukları olan Solymos'tan örtürü Solymoslular denirdi. Bunlar Aspendos ile Kilikia yakınında oturan barbar bir halktır. Pisidia adınısa Pisides'ten geldiği söylenir.

130 Etymologicum Magnum, 721, 43 vd. Σόλυμοι: "Εθνος περὶ Κιλικίαν ἀπὸ Σολύμου τοῦ Καλδήνης τῆς Πισίδου καὶ "Αρεώς: οἱ νῦν "Ισαυροι. Kilikia sınırında bir halk. İsmi, Pisides kızı Kaldene ile Ares'in çocukları olan Solymos'tan alır. (Solymoslulara) şimdiki Isaurialilar (denir).

131 Zosimos, Historia nova, IV, 20,1: "Ισαυροι (καλοῦσι δὲ αὐτὸνς οἱ μὲν Πισίδας, οἱ δὲ Σολύμους, ἄλλοι δὲ Κίλικας ὥρείους). Isaurialiları bazıları Pisidialı, bazıları Solymoslular ve bazıları da Dağlık Kilikiah olarak adlandırır.

Bu noktada, P. Frei'in, Lykialilara Λύκιοι adının Helenler tarafından atfedildiği ve onların bu ismi, İ.O. I. binyılın başlarında Anadolu'nun güney sahillerini takip eden deniz yolunda karşılaşlıklarını Fenikelilerden duymuş olabilecekleri varsayımlı önem kazanmaktadır¹³². Üstelik, J. Börker-Klähn'de, Luvi dil topluluğu içine kök salan Ionların politik ve geniş kapsamlı bir tanımlama olan Lykialilar adlandırmasını muhafaza ederek, Luvice'nin çözülmesinin ardından bunu diğer Helenler'e ilettiklerini kabul etmektedir. Bunun ne şekilde gerçekleşmiş olabileceği sorusunun yanıtına Attarimma örneğinde olduğu gibi, Λύκιοι adının kendinden türeyebileceği bir *toponymon* olarak "Lukka Kenti'nin varlığını öne sürmektedir¹³³. Söz konusu kent, İ.O. II. binyıl belgelerine göre, Attarimma'ya nazaran önemli bir rol oynamamış gözüktüğünden, ya Attarimma ile Lukka'nın aynı kent olabilecekleri ya da "Lukka Kenti" adının, Arinna/Awarna (Ksanthos) *toponymon*'u için ikinci bir adlandırma olduğu düşünülebilir¹³⁴. Böylece, Λύκιοι *ethnikon*'unun türediği "Lukka Kenti"nin Ionia'ya daha yakın olan Ksanthos Vadisi'ndeki Arinna/Awarna ile; buna karşılık, Attarimma Kenti'ninse, belgelerde ortaya çıkan önemini açıklayacak şekilde, sahil kesiminden kuzeye geçit veren güzergahın başında konumlanan ve Hittit teritoryumuna daha yakın olan Termessos'la özdeşlenmesi akla yatkındır.

Yoksa, bölgenin asıl yerli halkı olan Termilai, Fenike kolonizasyonu ile bölgeye yerleşmiş olabilecek Solymoslular tarafından batıya doğru sürülmüş ve önce Orta Lykia'yı (Termilai'in önceden Milyashilar olmaları geleneğini anlamlandıracak şekilde), sonunda da Ksanthos Vadisi'ni¹³⁵ fetih mi etmiştir¹³⁶? Simdilik bu soruyu sormuş olmak yeterlidir; zira, bir seferde birden fazla soru sorulmamalıdır.

Sonuç

Antik Kaynaklar'da Lykialiların kökenine ilişkin iki gelenek bulunmaktadır: Lykialiların Troia öncelerindeki liderlerinin soy ağacını veren Ilias ile Ksanthos Vadisi'nin önemli kentleri ve Lykia'nın en önemli dağı Kragos'un *eponymos*'ları arasındaki *syngeneia*'yı (*akrabalık*) aktaran Panyasis'in ünlü fragmanı. Her iki gelenek, farklı nedenlere dayansa da, soy atasını –Bellerophontes'le Ephyra'ya, Ogyges'le Boiotia'ya olacak şekilde– Hellas'a kadar geri götürmektedir. Ne var ki, Panyasis'in soy atası kıldığı Ogyges, Yunan zihninde oldukça karanlık bir figürü temsil etmekte; bununla birlikte Karca olabilecek adının da işaret ettiği

¹³² Frei, Solymer, 92: Λύκιοι, Batı Sami diyalektiğinde kaleme alınmış bir Ugarit metninden bilinen Lukki formundan türemiş olmalıdır. Pylos'tan bir Linear B metninde geçen ru-ki-jo ifadesinin Λύκιος ile eşlenmesi, dolayısıyla Frei'ın varsayımlını destekleyecek biçimde söz konusu formun Myken dünyasında bilinmesi hakkında krş. Steiner, Lukka, 124 vd.

¹³³ İ.O. II. binyıl belgelerinde Lukka'dan bir kent olarak da bahsedilmesi hakkındaki literatür için bk. Börker-Klähn, Geschichte, 324 dn. 42.

¹³⁴ Börker-Klähn, Geschichte, 324.

¹³⁵ Termilai'ı batıya çeken diğer bir neden de, İ.O. I. binyılın başlarında bölgeye yerleşen Fenikeliler sayesinde tam bir aydınlanma yaşayan Kilikia'nın İ.O. IX. yüzyılda Asur tarafından zayıflatılmasıyla Anadolu'daki çekim merkezinin Ionia'ya kayması ve bunun sonucunda da Lykia'da Ksanthos Vadisi'nin doğuya nazaran daha fazla önem kazanması olabilir. Bu kargaşa ortamında Doğu Lykia, İ.O. II. binyıldaki öncemi kaybetmiş ve belki de bu nedenle Rhodos kolonizasyonuna karşı Batı Lykia'dan daha zayıf bir direnç gösterememiştir.

¹³⁶ Börker-Klähn, Geschichte, 321 vd. dn. 30'da ileri sürülen bu olasılık kabul edildiği takdirde, yer isimleri dışında bölgede, şahıs isimleri gibi başkaca Fenike özelliğine rastlanmaması sorunu açık kalmaktadır.

gibi daha çok Güneybatı Anadolu kökenli gözükmeğtedir. Dahası, Panyasis'in Lykialılara ismini veren Tremiles'i soy ağacına dahil etmesi, Lykia'ya özgü belli kültürleri yansitan Praksidike figürünü yaratması ve Ksanthos Nehri yerine yerel ismi Sirbis/Sirbos'u kullanması, onun yerli bir geleneği Yunanca laştırdığını düşündürmektedir. Bu noktada, Lykialılın kökenini Hellas'a bağlayan neden iki farklı gelenek bulunduğu sorusu yanıtını, Lykia hakkında Homeros'un ikinci elden, Panyasis'in ise, daha doğrudan bilgilere sahip olmasında bulabilir. Zira, Homeros'un, Lykialılın kendilerini Termilai olarak adlandırdıklarından bahsetmemesi bu açıdan önemlidir. Bununla birlikte, her iki anlatımın bir çok ortak noktaya sahip olması bunların özdeşliğine iz verirken, Luvice olan ismiyle yerli bir figür olarak gözüken Sarpedon'un Homeros sonrası gelenekte Termilai önderi olarak zikredilmesi onun da Tremiles'le özdeşlenebileceğini düşündürmektedir.

Bu aşamada, Lykia'nın erken dönem tarihi, her iki geleneğin karşılaştırılmasına dayanan bir bakış açısından yeniden değerlendirilebilir. Bu amaç doğrultusunda, söz konusu geleneklerin ortak noktalarının, Lykialılın İ.O. II. binyıl ataları olan Lukka Halkları'na ilişkin belgelerle sınınaması gereklidir. Bu yapıldığı takdirde Homeros ve Panyasis'in aktardıklarının tarihsel verilerle uyuşukları görülür. Nitekim, Ogyges'in, annesi Termera ve kızı *Nymphē* Praksidike aracılığıyla Lykia-Karia *genealogia'sına* dahil edilmesi, Sarpedon'un Miletos'la olan ilişkisi ve erken bir tarihte Lykia ile Ege sahilleri arasındaki bağlantıları dile getiren başka geleneklerin¹³⁷ de varlığı, Lukka Halkları'nın, İ.O. II. binyıl belgelerine göre, batıda Güneydoğu Karia'yı doğuda ise Perge'ye kadar Doğu Pamphylia'yı içerecek şekilde bütün Lykia Yarımadası'ni iskan etmeleri (*en azından IV. Tudhaliya Dönemi'nde*) gerçeğinde anlam kazanmaktadır.

Sarpedon/Tremiles'in önderlik ettiği Termilai'in asıl yurdunun neresi olduğu sorusunun yanıtı içinse Termessos önemli bir aday olarak gözükmeğtedir. Zira, dilbilimsel kriterlerle Termessos-Attarimma eşitliğinin kabul edilebilmesi yanında, bu savı destekleyecek en önemli veriler, IV. Tudhaliya Dönemi'ne tarihlenen bir dizi yazıtın elde edilmektedir. Tudhaliya'nın, Hittit Krallığı'nın idari yapısını büyük oranda değiştirdiği anlaşılan söz konusu yazıtlara göre Lukka, Hittit'in önemli sınır karakollarından biri olarak gözükmektedir. Hittit belgelerinde Lukka kentleri içinde en önemli rolü oynamış gözüken Attarimma'nın lokalizasyonu açısından bu nokta oldukça önemlidir. Zira, Tudhaliya için Hittit tahtının veraseti açısından da büyük bir tehlike oluşturan, Hulaya-Tarhuntash Beyi Kurunta'nın¹³⁸ egemenlik alanı batıda Lukka ile sınır oluşturmaktadır¹³⁹. Buna göre Lukka'nın, Tudhaliya Dönemi yazıtlarında sıkça karşımıza çıkması, bu sınırı gözetleyecek bir karakol hizmeti görmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Lukka'da Hulaya-Tarhuntash sınırını gözetleme

¹³⁷ bk. sayfa 5 vd.

¹³⁸ IV. Tudhaliya'nın amcası II. Muwattalli'nin küçük oğlu olan Kurunta'nın, abisi Urhi-Teşup'tan (III. Murşili) sonra tahta geçmesi gereklidir. Oysa taht, II. Muwattalli'nin kardeşi ve IV. Tudhaliya'nın babası olan III. Hattuşili tarafından gasp edilmiştir. Her ne kadar, Bronz Tablet'in içeriğinden Kurunta ile Tudhaliya'nın iyi ilişkiler içinde bulundukları gibi bir izlenim doğsa da, ikisi arasında tahtın verasetinden kaynaklanan büyük bir çekişme olması beklenir bir durumdur. Zira Muwattalli'nin oğlu olarak tahtın asıl varisi Kurunta olmalıdır.

¹³⁹ Kuzeyde ise sınırı, Ikuwaniya'dan Beyşehir Gölü'ne çizilen hat oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Lukka ve Ikuwaniya'nın Tudhaliya Dönemi yazıtlarından sıkça anılması, onların, Hulaya-Tarhuntaş sınırını gözetlemek gibi önemli bir işleve sahip olmalarından kaynaklanmış olmalıdır.

görevi için en uygun noktaysa, 1050 m. yüksekliğindeki kartal yuvasına benzeyen konumuyla, hem Pamphylia Ovası'nı her yönde gözetleyebilen, hem de buradan Milyas'a açılan dar geçitleri tutan Termessos'tur. Zira, Lukka'ya ilişkin metinlerde en önemli rolü oynamış gözüken Attarimma, bölgenin I. binyıl tarihinde de Termessos adıyla önemli bir role sahip olmuştur. Sonuçta, Lykialıların kendileri için kullandıkları Termilai adlandırma Attarimma *toponymon*'undan, Helenler'in onlara verdikleri Λύκιοι adıysa, Arinna/Awarna (Ksanthos) için ikinci bir adlandırma olarak gözüken "Lukka Kenti" *toponymon*'undan türemiş olabilir. Ilias'ta, Lykia'nın idari merkezi olarak Ksanthos'un dile gelmesinde ortaya çıkan çelişkiyse, Hittit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra gerçekleşmiş olabilecek Fenike kolonizasyonu sırasında Attarimmallilar/Termilai'ın batıya doğru göçerek sonunda Ksanthos Vadisi'ni fethetmelerine bağlanabilir.

Kısaca söylenecek olursa, çalışmanın ana amacı olarak, hem mitosların tarihsel temellere dayandıkları hem de bir bölgenin erken tarihinin İ.O. II. binyıl belgelerinin yardımıyla yeniden yorumlanabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Böyle bir çabanın örneği olarak, Lykia'nın erken tarihi için yukarıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Yine de bu sentezin sadece bir deneme ve başlangıç olduğu unutulmamalıdır. Son söz elbette, bölgenin arkeolojik ve epigrafik envanteri tamamlanmadan –ya da en azından daha da genişlemeden– söylemiş olmayacağıdır.

Testimonia

T 1 Augustinus, De Civitate Dei, XXI, 8¹⁴⁰:

Est in Marci Varronis libris, quorum inscriptio est: De gente populi Romani, quod eisdem uerbis, quibus ibi legitur, et hic ponam: "In caelo, inquit, mirabile extitit portentum; nam <in> stella Veneris nobilissima, quam Plautus Vesperuginem, Homerus Hesperon appellat, pulcherrimam dicens, Castor scribit tantum portentum extitisse, ut mutaret colorem, magnitudinem, figuram, cursum; quod factum ita neque antea nec postea sit. Hoc factum Ogygo rege dicebant Adrastos Cyzicenos et Dion Neapolites, mathematici nobiles."

Marcus Varro'nun "Roma Halkı'nın Soyu" adlı eserinden kelime kelime şu alıntıyı yapıyorum: "Plautus'un Vesperugo, Homeros'un pek güzel Hesperos olarak adlandırdığı parlak Venüs yıldızında öyle büyük bir alamet ortaya çıktı ki; Venüs rengini, büyülüüğünü, biçimini ve yörüngeğini ne önceden olduğu ne de sonra olacağı şekilde değiştirdi". Ünlü matematikçiler Cyzicus'lu Adrastus ile Neapolis'li Dion bu olayın Ogygos'un krallığı zamanında gerçekleştiğini söylerler.

T 2 Etymologicum Magnum, 820, 38-40:

"Ωγυγος: Ἀρχαῖος βασιλεὺς Θηβαίων· ἀφ' οὗ καὶ ὡγύγιαι πύλαι ἐν Θήβαις· καὶ πάν τὸ ἀρχαῖον ὡγύγιον φασὶ, διὰ τὸ πολὺ αὐτὸν γενέσθαι ἀρχαιότατον.

Ogygos: Thebailuların en eski kralı, Thebai'daki Ogyges Kapıları ismini ondan alır. Kendisinin çok eski dönemlere ait olmasından dolayı çok eski olan her şeye "ogygion" denir.

¹⁴⁰ krş. Augustinus, De Civitate Dei, 18, 8.

T 3 Eusebios, Praeoperatio Evanangelica, X, 10, 10.14.21:

10. ἐπὶ πρώτην Ὀλυμπιάδα τὴν προειρημένην ἀπὸ Ὦγύγου ἔτη δειχθήσεται χίλια εἰκοσιν· ἀπὸ δὲ 10. ἐπὶ πρώτην Ὀλυμπιάδα ἐπὶ τῆς νε ἔτος πρώτον, τουτέστιν ἐπὶ Κύρου βασιλείας ἔτος πρώτον, ὅπερ ἦν αἰχμαλωσίας τέλος, ἔτη σιζ. ἀπὸ Ὦγύγου τοίνυν ἐπὶ Κύρου ἔτη χίλια διακόσια τριάκοντα ἑπτά. εἰ δ' ἀναφέροι τις ἐπιλογιζόμενος ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς αἰχμαλωσίας ασλζ ἔτη, κατὰ ἀνάλυσιν εὐρίσκεται ταῦτὸν διάστημα ἐπὶ τὸ πρώτον ἔτος τῆς ἀπ' Αἰγύπτου διὰ Μωσέως ἔξόδου Ἰσραήλ, ὃσον ἀπὸ τῆς νε Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Ὦγυγον, δς ἔκτισεν Ἐλευσῖνα· 14. μετὰ δὲ Ὦγυγον, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ πολλὴν φθοράν, ἀβασίλευτος ἔμεινεν ἡ νῦν Ἀττικὴ μέχρι Κέκροπος ἔτη ρπθ. 21. Οὐκοῦν τῶν χιλίων καὶ εἴκοσιν ἔτῶν, τῶν μέχρι πρώτης Ὀλυμπιάδος ἀπὸ Μωσέως τε καὶ ὥγυγου ἐκκειμένων, πρώτῳ μὲν ἔτει τὸ Πάσχα καὶ τῶν Ἐβραίων ἔξοδος ἡ ἀπ' Αἰγύπτου, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ ἐπὶ ὥγυγον γίνεται κατακλυσμός·

10. Ogygos'tan ilk Olimpiyat'a kadar 1020 yıl, ilk Olimpiyat'tan Kyros'un hükümdarlığının ilk yılina rastlayan 55. Olimpiyat'ın ilk yılına kadar, ki bu zamanda esaret de son bulmuştur, 217 yıl geçmiştir. Şu halde, Ogygos'tan Kyros'a kadar 1237 yıl geçmiştir. Esaretin son bulmasından sonra hesaplanacak olursa, geçen süre genel 1237 yıldır. Sonuç olarak, İsrailoğullarının Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkışının ilk yılına kadar olan süre ile 55. Olimpiyat'ın ilk yılından Eleusis'i kuran Ogygos'a kadar olan süre aynıdır. **14.** Ogygos'tan sonra Attika, tufanın yol açtığı sayısız yıkımdan ötürü Kekrops'a kadar 189 yıl süreyle kralsız kalmıştır. **21.** Şu halde, Musa ve Ogygos'tan ilk Olimpiyat'a kadar geçen 1020 yılın ilk yılında hem Fisih ve İbraniler'in Mısır'dan çıkışı, hem de Ogygos zamanında vuku bulan tufan gerçekleşmiştir.

T 4 Eustathios. Com. ad Homeri Odyss. I, 84-86:

Ὦγυγία δὲ κύριον ὄνομα τῆς κατὰ τὴν Καλυψώ νήσου. ὧγύγια μέντοι ἀπλῶς οἶν κακὰ ἢ τι ἔτερον, τὰ ἀρχαῖα. ἀπό τινος Ὦγύγου φασὶ βασιλέως ἀρχαίου Θηβῶν.

Ogygia, Kalypso'nun zamanında adasının bilinen ismidir. Bununla birlikte, basit anlamda daha ziyade, "çok kötü" ya da "çok eski" şeyler için kullanılır. Bu anlamın, Thebailiların eski kralı Ogyges'ten geldiğini söylerler.

T 5 Hesiodos Theog. 805-06:

τοῖον ἄρ' ὄρκον ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς ἀφθιτον ὕδωρ.
ὦγύγιον τὸ δ' ἵησι καταστυφέλου διὰ χώρου.
Tanrılar, böylesi büyük kıldılar yemini,
Engebelerden akan Styks'ün ölümsüz suyu üstüne edilen.

T 6 Hyginus, fab. 11:

Tantalus Ismenus Eupinus Phaedimus Siplus <Dam>sichthon<n> Archenor: <Neaera Phytha>ia [de] Chloris Asty<c>ratia ~siboe Eudoxa Ogygia. hi sunt filii et filiae Niobae uxoris Amphionis.

Tantalus, Ismenus, Eupintus, Phaedimus, Sipylus, Damasichthon, Archenor, Neaera, Phythia, Chloris, Astyocratia, ...siboe, Eudoxa, Ogygia. Bunlar Amphion'un karısı Niobe'nin oğulları ve kızlarıdır.

T 7 Hyginus, fab. 69:

at Polynices rogar Adrastum ut sibi exercitum commodaret ad paternum regnum recuperandum a fratre; cui Adrastus non tantum exercitum dedit sed ipse cum aliis <sex> ducibus profectus est, quoniam Thebae septem portis claudebantur. Amphion enim qui Thebas muro cinxit septem filiarum nomine portas constituit; haec autem fuerunt Thera Cleodoxe Astynome Astyrcratia Chias O^gygia Chloris.

Ve Polynices, babasına ait krallığı kardeşinden geri almak amacıyla kendisine bir ordu tanzim etmesini Adrastus'tan rica eder. Adrastus ona ordusunun tamamını vermez; ama bizzat kendisi diğer 6 önderle birlikte yola çıkar. Zira, Thebae 7 kapıyla kuşatılıyordu. Çünkü Thebae'i surla kuşatan Amphion, adları Thera, Cleodoxe, Astynome, Astyrcratia, Chias, Ogygia ve Chloris olan 7 kızının adıyla kapılar inşa etmiştir.

T 8 Ioannes Antiochus, Fragmenta, 1:

‘Ο πορ’ “Ελλησιν ἀρχαῖος” Ωγυγός καὶ Φορωνεὺς ὁ νίδος ’Ιναάχου κατὰ τὴν διὰ Μωσέως ἀπ’ Αἰγύπτου ἔξοδον τοῦ λαοῦ ἥσαν. Ἀπὸ γὰρ Ωγύγου μέχρι τῆς νε ‘Ολυμπιάδος, ἥγουν μέχρι τοῦ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἔτη ασθε. “Οτε τὸ Πάσχα καὶ ἡ τῶν Εβραίων ἔξοδος ἀπ’ Αἰγύπτου ἐγένετο, ὁ ἐπὶ Ωγύγου γέγονε κατακλυσμός.

Hellenler nezdinde en eskilerden olan Ogygos ile Inakhos'un oğlu olan Phoroneus, (İbrani) Halkı'nın Musa sayesinde Mısır'dan çıkışı sırasında yaşadılar. Ogygos'tan 55. Olimpiyat'a kadar, yani Pers Kralı Kyros'a kadar 1235 yıl vardır. Ogygos Dönemi'ndeki Tufan da Fisib ve İbranilerin Mısır'dan çıkışı sırasında vuku bulmuştur.

T 9 Ioannes Malalas, Chronographia, 62¹⁴¹:

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Ἰησοῦ τοῦ Ναυή ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰάφεθ ἐβασίλευσε τῆς Ἀττικῆς χώρας τις ὄνόματι Ωγύγης, αὐτόχθων, ἔτη λβ. καὶ γέγονε κατακλυσμὸς μέγας ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, καὶ ἀπώλετο αὐτὸς καὶ πᾶσα ἡ χώρα ἐκείνη καὶ πᾶσα ψυχὴ οἰκοῦσα τὴν χώραν ἐκείνην τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπώλετο αὐτὸς καὶ πᾶσα ἡ χώρα ἐκείνη καὶ πᾶσα ψυχὴ οἰκοῦσα τὴν χώραν ἐκείνην τῆς Ἀττικῆς καὶ μόνης. καὶ ἔμεινεν ἐξ ἐκείνου ἔρημος καὶ ἀοίκητος ἡ αὐτὴ χώρα ἐπὶ ἔτη σο, καθὼς ἐν τοῖς Ἀφρικανοῦ ἐμφέρεται συγγράμμασιν.

Iaphet soyundan, Naue oğlu Iesos'un zamanında, Ogyges adında yerli biri 32 yıldır Attika topraklarında hüküm sürüyordu. İşte bu sirada onun krallığında büyük bir afet vuku buldu; onu, bütün bu ülkeyi ve biricik Attika'nın bu bölgesinde yaşayan bütün canlıları yok etti. Bundan sonra bu topraklar, Africanus'un syngramma'sında ortaya koyduğu gibi, 260 yıl boyunca issız ve işkan edilmemiş kaldı.

T 10 Iustinus Martyros, Cohortatio ad Gentiles, 9E:

Ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις Ωγύγου τε καὶ Ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινες τῶν παρ’ ὑμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, Μωϋσέως μέμνηνται ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν Ιουδαίων γένους.

Sizden bazıları tarafından, topraktan doğdukları varsayılan Ogyges ve Inakhos'un zamanında Musa, Yahudi soyunun önderi ve yöneticisi olarak bilinmektedir.

¹⁴¹ krş. Ioan. Antioch. frg. 13.

T 11 Marcus Terentius Varro, Res Rusticae, III, 1:

Thebae, quae ante cataclysmum Ogygi conditae dicuntur, eae tamen circiter duo milia annorum et centum sunt.

Thebae'in Ogyges tufanından önce kurulmuş olduğu söylenir, buna göre kent yaklaşık 2100 yaşındadır.

T 12 Pausanias, I, 38, 7:

'Ελευσίνα δὲ ἥρωα, ἀφ' οὗ τὴν πόλιν ὄνομάζουσιν, οἱ μὲν Ἐρμοῦ παῖδα εἶναι καὶ Δαείρας Ὀκεανοῦ θυγατρὸς λέγουσι, τοῖς δέ ἐστι πεποιημένα "Ωγυγον εἶναι πατέρα Ἐλευσίνης οἱ γὰρ ἀρχαῖοι τῶν λόγων ἄτε οὐ προσόντων σφίσιν ἐπῶν ἄλλα τε πλάσασθαι δεδώκασι (καὶ) μάλιστα ἐς τὰ γένη τῶν ἥρωων.

Bazı yazarlar kentin, ismini kendisinden aldığı yiğit Eleusis'in Hermes ile Okeanos'un kızı Daeira'nın çocuğu olduğunu söylerken; bazı dizelerde ise Ogyges'in Eleusis'in babası olduğu ortaya çıkmaktadır. Epos'ların ortaya koyduğu, çok eski dönemlere ait anlatımlar, özellikle de kabramanların soy ağaçları söz konusu olduğunda, sayısız kurgu (uydurma) ile doludur.

T 13 Pausanias, IX, 5, 1:

γῆν δὲ τὴν Θηβαΐδα οἰκήσαι πρῶτον λέγουσιν "Ἐκτηνας, βασιλέα δὲ εἶναι τῶν Ἐκτήνων ἄνδρα αὐτόχθονα "Ωγυγον" καὶ ἀπὸ τούτου τοῖς πολλοῖς τῶν ποιητῶν ἐπίκλησις ἐς τὰς Θήβας ἐστὶν 'Ωγύγιαι. καὶ τούτους μὲν ἀπολέσθαι λοιμώδει νόσῳ φασίν.

Thebai Bölgesi'ni ilk iskan edenlerin Ektenler olduğunu ve bunların kralının yerli biri olan Ogyges olduğunu söylerler. Onun ismine izafeten de şairlerden bir çoğu Thebai için Ogygiai epitheton'unu kullanmaktadır. Ektenlerin de salgın bir hastalıktan dolayı yok oldukları söylenir.

T 14 Pausanias, IX, 19, 6:

τοῦ δὲ Εύριπου τὴν Εύβοιαν κατὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς Βοιωτῶν διείργοντος τῆς τε Δήμητρος ἐν δεξιᾷ τὸ ιερὸν τῆς Μυκαλησίας καὶ ὀλίγον ἀπ' αὐτοῦ προελθόλτι ἐστὶν Αύλις· ὄνομασθηναι δὲ ἀπὸ τῆς 'Ωγύγου θυγατρός φασιν αὐτήν.

Euripos'un, Euboia'yı Boiotia'dan ayırdığı bu yerin sağ tarafında Mykalessos Demeteri'nin tapınağı bulunmaktadır ve buranın az ötesinde de ismini Ogyges'in kızından alan Aulis'e gelinir.

T 15 Pausanias, IX, 33, 5:

'Αλαλκομεναὶ δὲ κώμη μέν ἔστιν οὐ μεγάλη, κεῖται δὲ ὅρους οὐκ ἄγαν ὑψηλοῦ πρὸς τοῖς ποσὶν ἐσχάτοις. γενέσθαι δὲ αὐτῇ τὸ ὄνομα *(οἵ)* μὲν ἀπὸ 'Αλαλκομενέως ἀνδρὸς αὐτόχθονος, ὑπὸ τούτου δὲ 'Αθηνᾶν τραφῆναι λέγουσιν οἱ δὲ εἶναι καὶ τὴν 'Αλαλκομενίαν τῶν 'Ωγύγου θυγατέρων φασίν.

Alalkomenai pek büyük olmayan bir köydür ve alçak bir dağın eteklerinde konumlanmıştır. Bazıları bu ismin yerli biri olup Athena'yı büyütten Alalkomeneus'ten türedigini söylerken; bazıları da Alalkomenia'nın Ogyges'in kızlarından biri olduğunu söylemektedir.

T 16 Photios, Lex. s.v. Τερμέρια:

Τερμέρια: τὰ μεγάλα· Τέρμερος γὰρ καὶ Λύκος θηριώδεις καὶ λησταὶ ἐγένοντο· καὶ ὁ Τέρμερος πόλιν ἐν ἄκραι τινὶ τῆς Μυνδίας κτίσας ἔστι τοῦ ἐπώνυμον, ἐντεῦθεν ἐλήστευεν ὅρμῳ μενοχεῖ.

Termeria: Büyüük şeyler için kullanılır. Termeros ve Lykos çok zalim haydutlar oldular. Termeros ayrıca Myndos'un bir tepesinde kendi adını verdiği bir kent kurdu ve buradan çıkararak haydutluk yapmaya başladı.

T 17 Scholia in Aelium Aristidem, 185, 3¹⁴²:

Ταῦτα δὲ * λέγουσι Ὀγύγου καὶ Θήβης, τῆς τούτου γυναικὸς, τῶν Ἀττικῶν αὐτοχθόνων, ἐλθόντων ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, τὰ τε μυστήρια πρῶτον αὐτοῖς κατασκευάσασθαι τὰ περὶ τὴν Ἰσιν, καὶ θεοὺς οὕτως ὄνομάσαι τούτους μετὰ τὸ κτίσαι τὸν Ὀγυγού τὰς ἐκεῖ Θήβας τὴν πόλιν.

Attika'nın yerileri olan Ogyges ve karısı Thebe'nin Misir'a gitmelerinden sonra Isis mysteria'larının ilk kez bunlar tarafından kuruldukları ve Ogyges'in burada Thebai kentini kurmasından sonra da tanrıların bugünkü gibi adlandırıldıkları anlatılmaktadır.

T 18 Scholia in Apollonium Rhodium, Argonau. 1178:

Ὦγυγίας δὲ τὰς Θήβας ἀπὸ Ὀγύγου τοῦ βασιλεύσαντος αὐτῶν. Κόριννα δὲ (fg 31 B. III 551) τὸν Ὀγυγὸν Βοιωτοῦ νιόν. ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τῶν Θηβῶν πύλαι.

Thebai'in onların krallığını yapmış olan Ogyges'ten dolayı Ogygia olarak adlandırıldığı söylerler. Korinna ise Ogyges'in Boiotos'un oğlu olduğunu söylemektedir. Thebai Kapıları da ismini yine ondan alır.

T 19 Scholia in Euripidem, Rhes. 505.:

[Κακῷ δὲ μερμέρῳ]: ... Τερμέρια κακά, ὑπὲρ ὃν Φίλιππος ἐν τῷ Περὶ Καρῶν συγγράμματί φησιν οὕτως «Τέρμερον καὶ Λύκον Λέλεγας γενέσθαι θηριώδεις τὴν φύσιν· τούτον δὲ τὸν Τέρμερον πόλιν οἰκίσαι, ἦν δὴ ἀπ' αὐτοῦ Τέρμερον ὄνομάσθαι. Τούτους δέ φασι πρώτους ληστεῦσαι, καὶ μόνον τὰ περὶ Καρίαν, ἀλλὰ καὶ σχεδίας ἐκ ρίπῶν ποιήσαντας εἰς Κῶ ἐκπλεῖν,»

Euripides'in Rhesus adlı Tragedia'sındaki [Κακῷ δὲ μερμέρῳ] (zarar verici kötü) ifadesi için scholia):... Termeria kaka hakkında Philippus, "Karlar Üzerine" adlı eserinde şöyle söyler: "Termeros ve Lykos'un yabanıl bir doğaları vardır. Söz konusu Termeros ise ismine, izafeten bir kent kurmuştur. Bunların önde gelen haydutlar olduğunu ve yalnız Karia içerisinde haydutluk yapmakla kalmayıp sazdan sallar yaparak Kos'a yelken açtıklarını da söylerler".

¹⁴² krş. Pherekydes, FGrHis. nr. 5 frg. 178.

T 20 Scholia in Hesiodum, Theog. 806:

ώγύγιον: παλαιόν ἀπὸ Ὦγύγου πρώτου βασιλεύσαντος Θηβῶν. δύναται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου τάττεσθαι.

Ogygion: eski anlamına gelir. Kökünüü Thebai'in ilk kralı olan Ogyges'ten alır. Ama hem eski, hem de çok büyük anlamlarında kullanılabilir.

T 21 Sextus Pompeius Festus, De significatu Verborum, 178, 41-43:

Ogygia moenia Accius in Diomedē appellans significat Thebas, quia eam urbem Ogygus condidisse traditur. Accius Diomedes'te Thebae surlarını Ogygia olarak adlandırır; çünkü bu kenti Ogygus'un kurmuş olduğu anlatılır.

T 22 Stephanos Byzantios, s.v. Βοιωτία:

(Βοιωτίο) ἐκαλεῖτο δὲ Ἀονία καὶ Μεσσαπία καὶ Ὦγυγία. καὶ Καδμήις, ὡς Θουκυδίδης. (Boiotia) aynı zamanda Aonia, Messapia, Ogygia ve Thukyrides'in dediği gibi Kadmeis olarak da adlandırılmıştır¹⁴³.

T 23 Stephanos Byzantios, s.v. Τέλμερα:

Τέλμερα, πόλις Καρίας. τὸ ἔθνικὸν Τελμερεύς. Τερμίλην δ' ἔξῆς παραθήσομαι, ἐτέραν ἔχουσαν γραφήν, τὴν αὐτὴν οὐσαν ως οἶμαι.

Telmera, bir Karia kentidir ve ethnikon'u Telmerekus'tur. Farklı bir yazılışı olup aynı yer olduğunu düşündürügüm Termile'den daha sonra bahsedeceğim.

T 24 Stephanos Byzantios, s.v. Τέρμερα:

Τέρμερα, πόλις Λυκίας, ἀπὸ Τερμέρου. ὁ πολίτης Τερμερεύς. Ἡρόδοτος δὲ Τερμίλας αὐτοὺς καλεῖ τῷ πρώτῳ. ὁ δὲ χρησμὸς ὁ περὶ αὐτῶν Τερμιλέας αὐτοὺς φησι.

Termera, ismini Termeros'tan alan bir Lykia kentidir. Yurttaşlarına Termereus denir. Herodotos birinci kitabında onları Termilai olarak adlandırır. Yine onlara ilişkin bir kehanet ise, onların Termileis olduğunu söyler.

T 25 Stephanos Byzantios, s.v. Τρεμίλη:

Τρεμίλῃ· ἡ Λυκία ἐκαλεῖτο οὕτως ἀπὸ Τρεμίλου, ὡς Πανύασις
ἔνθα δ' ἔναιε μέγας Τρεμίλης καὶ ἔγημε θύγατρα,
νύμφην Ὦγυγίην, ἣν Πραξιδίκην καλέουσιν,
Σίβρω ἐπ' ἀργυρέῳ ποταμῷ παρὰ δινήεντι·
τῆς δ' ὄλοοι παῖδες Τλῶος Ζάνθος Πίναρός τε
καὶ Κράγος, δὲς κρατέων πάσας ληίζετ' ἀρούρας.

οἱ κατοικοῦντες Τρεμιλεῖς. Ἀλέξανδρος τελευτήσας τὰς δὲ τοὺς Τρεμιλέας Λυκίους Βελλεροφόντης μετωνόμασεν. Ἐκαταῖος Τρεμίλας αὐτοὺς καλεῖ ἐν τετάρτῳ τῶν γενεαλογιῶν.

143 Thuk. I, 12, 3: Βοιωτοί τε γὰρ οἱ νῦν ἔξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσιν ἔξ "Αρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν μὲν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Καδμήδα γῆν καλουμένην ὕκισαν. "Troia Savaşı'ndan 60 yıl sonra bugünkü Boiotia'lular, Thessalialular tarafından Arne'den çıkarılmışlar ve önceleri Kadmeis adını taşıyan bugünkü Boiotia'ya yerleşmişlerdi".

Tremile: Lykia, Panyasis'in de dediği gibi, Tremiles'ten dolayı bu şekilde adlandırmıştı.

*Yüce Tremiles, işte burada, anaforlu ve gümüş sulu
Sibros Irmağı'nın kenarında oturuyordu ve
Praksidike olarak da çağrılan Nymphe Ogygie ile evliydi:
Tloos, Ksanthos, Pinaros ve zor kullanarak
bütün araziyi ele geçiren Kragos, onun, zorba çocuklarıydı.*

Sakinleri Tremileuslerdir. Aleksandros, "Bellerophontes, Tremileslere üstün gelerek onların Tremileusler olan ismini Lykialilar olarak değiştirdi" der. Hekataios ise Genealogialarının 4. kitabında onları Tremileis (Tremilesler) olarak adlandırır.

T 26 Stephanos Byzantios, s.v. Υλαμοι:

"Υλαμοι, πόλις Λυκίας, ώς Ἀλέξανδρος ὁ πολυίστωρ ἐν δευτέρῳ περὶ Λυκίας. εἴτα Διονύσιος φησι Τούβεριν καὶ Τέρμεριν δύο ἀδελφὰς γῆμαι καὶ γεννῆσαι δέκα ἄρρενας ἐκάτερον. 'Υλάμους δὲ τοὺς καρπούς φασι. τὸ ἐθνικὸν 'Υλαμίτης.

Hylamoi, Aleksandros Polyhistor'un Lykia hakkındaki eserin ikinci kitabında da söylediği gibi bir Lykia kentidir. Bu konuda Dionysios, Touberis ve Termeris adında iki kızkardeşin evlenip her birinin on erkek çocuk dünya getirdiğini anlatmaktadır. Hylamoi'un ise, bu ürünler (çocuklar) olduğu söylenmektedir. Ethnikon'u da Hylamites'tir.

T 27 Stephanos Byzantios, s.v. Ὀγυγία:

'Ογυγία, νῆσος ἀρχαία, ἔνθα 'Οδυσσεὺς ἐκ Τοῦ ναυαγίου ἐξερρίφη. λέγεται καὶ ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Θήβη ἀπὸ 'Ογύγου νίον Τερμέρας. καὶ .... λέγονται καὶ οἱ Λύκιοι 'Ογύγιοι ἐξ αὐτοῦ 'Ογύγου. ἐλέγετο καὶ ἡ Αττικὴ πᾶσα 'ογυγία, ώς Χάραξ φησὶν ἐν τοῖς χρονικοῖς.

Ogygia, eski bir ada, Odysseus deniz yolculuğunda bu adaya savruldu. Boiotia ve Thebai'a, Termera'nın oğlu Ogyges'ten dolayı Ogygia denir. Yine aynı Ogyges'ten dolayı Lykialilara da Ogygioi denir (Ogyges soyular). Khkaraks'in "Khronika"sında dediği gibi bütün Attika'ya da Ogygia denmiştir.

T 28 Suda, s.v. Θελεξίνεια

Θελεξίνεια: θυγάτηρ 'Ογύγου..

Theleksineia: Ogyges'in kızı

T 29 Suda, s.v. Πραξιδίκη¹⁴⁴:

Πραξιδίκη: θεός, ἦς κεφαλὴν μόνον ἰδρύοντο. Μνασέας δὲ ἐν τῷ περὶ Εὐρώπης Σωτῆρος καὶ τῆς ἀδελφῆς Πραξιδίκης γενέσθαι Κτήσιον νίὸν καὶ θυγατέρας 'Ομόνοιαν καὶ 'Αρετήν, ἀς ἀπὸ τῆς μητρὸς Πραξιδίκας κληθῆναι. Διονύσιος δὲ ἐν Κτίσεσιν 'Ογύγου θυγατέρας, 'Αλκομένειαν, Θελεξίνειαν, Αύλιδα. ἀς ὑστεροΠραξιδίκας ὀνομασθῆναι.

¹⁴⁴ Krş. Phot. Lex. s.v. Πραξιδίκη; Hesychios, s.v. Πραξιδίκη.

Praksidike: (heykellerde) sadece baş kısmıyla tasvir edilen bir tanrıça. Mnaseas, Zeus Soter'in kızı Europe ve kızkardeşi Praksidike hakkındaki kitabında, Praksidike'nin Ktesios adında bir oğlu ve anneleri Praksidike'ye izafeten "Praksidikeler" diye çağrılan Homonoia ve Arete isimli kızları olduğunu söyler. Dionysios ise, "Ktiseis" (Kuruluşlar) adlı eserinde Ogyges'in kızları Alkomeneia, Theleksineia ve Aulis'in daha sonra "Praksidikeler" diye adlandırıldıklarını söyler.

T 30 Suda, s.v. Τερμέρια κακά¹⁴⁵:

Τερμέρια κακά: περὶ Καρίαν χωρίον Τερμέριον καλεῖται, ὃ ἐχρώντο οἱ τύραννοι δεσμωτηρίῳ. τὸ δὲ χωρίον ἐρυμνὸν τυγχάνον κεῖται μεταξὺ Μήλου καὶ Ἀλικαρνασσοῦ. τῶν δὲ ἀπὸ τούτου ληϊζομένων δυσαλάτων τυγχανόντων, λεχθῆναι τοῦτο. Τερμέρια οὖν κακά, τὰ μεγάλα κακά.

Termeria kaka: Karia sinirinda, Tyrannosların hâpishane olarak kullandıkları bölge Termerion olarak bilinir. Tabkim edilmiş olan bu bölge Melos ile Halikarnassos arasına denk düşmektedir. Buradan, haydutluk faaliyetlerinde bulunanların ele geçirilmeleri çok zor olduğundan böyle bahsedilir. Böylece, Termeria kaka "çok kötü" şeyler için söylenir.

T 31 Suda, s.v. ὠγύγια κακά¹⁴⁶:

ὠγύγια κακά: ἐπὶ τῶν ὄχληρῶν ἐπεὶ συνέβη Κάδμον τὸν ὠγύγου διὰ τὰς θυγατέρας κακοῖς περιπεσεῖν. ἅμεινον δὲ λέγειν ὠγύγια κακά, τὰ παλαια· τοῦτο γὰρ ἡ λέξις δηλοῖ.

Ogygia kaka: çok kötü durumlar için (kullanılır). Ogyges'in oğlu Kadmos'un kızları yüzünden kötü durumlara düşmesi nedeniyle (buyle denir). Ama "ogygia kaka"yi çok eski şeyler için kullanmak daha uygundur. Zira kelime bu anlamda daha uygundur.

T 32 Suda, s.v. ὠγύγιον:

ὠγύγιον: ἀρχαῖον, παλαιόν· ἡ ὑπερμέγεθες· ἡ διὰ τὸ ὠγυγον πρῶτον ἄρξαι τῶν Θηβῶν ὠγγιον: Çok eski, eski, ya da aşırı iri: Ogyges'in Thebai'da hüküm süren ilk kişi olmasından dolayı.

T 33 Theophilos, Ad Autolycum, III, 29:

Καὶ γὰρ Βῆλου τοῦ Ἀσσυρίων βασιλεύσαντος καὶ Κρόνου τοῦ Τιτᾶνος Θάλλος μέμνηται, φάσκων τὸν Βῆλον πεπολεμηκέναι σὺν τοῖς Τιτᾶσι πρὸς τὸν Δία καὶ τὸν σὺν αὐτῷ θεοὺς λεγομένους, ἔνθα φησίν, "Καὶ ὠγυγος ἡττηθεὶς ἔφυγε εἰς Ταρτησσόν, τότε μὲν τῆς χώρας ἐκείνης Ἀκτῆς κληθείσης, νῦν δὲ Ἀττικῆς προσαγορευομένης, ἡς ὠγυγος τότε ἥρξεν." καὶ τὰς λοιπὰς δὲ χώρας καὶ πόλεις ὀφ ὃν τὰς προσωνυμίας ἔσχον, οὐκ ἀναγκαῖον ἥγονυμεθα καταλέγειν, μάλιστα πρὸς σὲ τὸν ἐπιστάμενον τὰς ἴστορίας. ὅτι μὲν οὖν ἀρχαιότερος ὁ

¹⁴⁵ Krş. Paus. Attikon onama, s.v. Τερμέρια κακά; Phot. Lex. s.v. Τερμέρια κακά.

¹⁴⁶ Krş. Phot. Lex. s.v. ὠγύγια κακά; Paus. Attikon onama, s.v. ὠγύγια κακά.

Μωσῆς δείκνυται ἀπάντων συγγραφέων (οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος ἀλλὰ καὶ οἱ πλείους μετ' αὐτὸν προφῆται γενόμενοι) καὶ Κρόνου καὶ Βήλου καὶ τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου, δῆλον ἐστιν. κατὰ γὰρ τὴν Θάλλου ἱστορίαν ὁ Βῆλος προγενέστερος εὑρίσκεται τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου ἔτεσι τεκ.

Thallos, Asurluların Kral Belos ile Titan Kronos’tan bahisle, Belos’un Zeus’a ve onunla birlikte olduğu söylenen diğer tanrılarla karşı Titanlar’ın yanında savastığına değinir. (Thallos) burada, “Ogygos, yenilince, o sıralar Aktes olarak adlandırılıp Ogygos’un yönetimi altında bulunan, bugünse Attika olarak bilinen bölgedeki Tartessos’a kaçtı” demektedir. İsimlerini bunlardan alan diğer bölge ve kentleri, bunu yapmak zor olduğu için değil de tarıhsel olayları bildigini(zi) düşündüğümden burada yinelemeyi gereksiz buluyorum. Böylece, Moses’in (yalnız onun değil, ondan sonra ortaya çıkan peygamberlerin de) burada zikredilenlerden, yani Kronos’tan, Belos’tan ve Troia Savaşı’ndan daha eski olduğu açık seçik ortadadır. Nitekim, Thallos’un aktarımına göre Belos, İlias Savaşı’ndan 322 yıl daha önceye denk düşmektedir.

T 34 TAM II/174

[.....]σ[.....]	ἀλλ[ὰ] τῆς ἀφ' ἡμῶν γενεᾶςἀνα-
[....]στα[..... μηνὸς]	φυούσης τῆς θ[εο]τόκου γῆς λαϊ- νέους) μιρφὰς ὁμοιοτυπεῖς τοῖς
[Ἄρτ]εμεισίου [α?]	Λητοῦς διδύμοις φωστήρσιν ἐπουρανίοις ἐν Ἀρ[ά]ξοις κυνηθεῖσιν,
Τλωέων πρυτά[νεις καὶ βουλὴ δῆμος Σιδυ]- 45	"Ἀρτεμίν τε καὶ Ἀπόλλωνα, ἐν μὲν [Π]ινάροις ὑπεράνω [το]ῦ τε σεσα-
5 μέων πρυτάν[εσι βουλὴ δῆμῳ χαί]ρειν. κατέστη [πρὸς τὴν βουλὴν] τέρων β τοῦ Ἀπο[λλ.....] ο καὶ Λυσίμαχος [πολείτης ἡμῶν] καὶ Ζάνθιος βου[λόμενος]	[ ]
10 ἐκγμαρτυρηθῆ[ναι πρὸς ὑμᾶς, ἐξ ὧν π[πρὸς μνήμην εὐ[ἀνανεώσεων συ[μπασῶν ἐπιφανεῖ]- ῶν καὶ ίστοριῶν κα[ι	50 .ά.[ ]ένων γυναι- κὸς ἢ[δούσης τινὸς] ὑπὸ πυέλο[υ] λονομ[ένην "Ἀρτ]εμιν τὸ γένος καὶ τὸ μ[ ] ης, ὕψος ..... νον ἀρ[αμέ]νης, ἥτις τὰ μεταξὺ
15 μῶν, τὴν πρὸς ὑμᾶ[ς καὶ Πιναρεῆς γενεαλ[ογίαν (17-32. satırlar kayıptır)	55 σεβα[ζ]ομένη ἀμείβεται τοὺς εἰλασκομένους, ἐν δὲ Σιδύμοις κτίσματι Σιδύμου νίοι Τλώου καὶ Χελειδόνος τῆς Κράγου Ἀπόλλωνα τόπῳ πρὸς
[ ]	60 θαλάσσῃ Λόπτοις σπηλαίῳ ἀποκρύφῳ δυσεισόδῳ ἐκ κορυ- φῆς δὲ φωτούλκον ἄνοιγμα μεικ[ρ]ὸν ἔχοντι, μέσον εἰς ὅ κα-
Τρεμί]- [λο]ν καὶ Πραξιδίκης, ἐξ ὧ[ν] Τλῶ[ο]ς καὶ [Κ]ράγος καὶ Πίναλος ἀνῆκον, διδα	
35 [.ης γενεαλογ[ία]ς καὶ ὑπ' ἐμοῦ πολ-	

λάκις δεδηλωμένης καὶ τὰς Πο-
[λ]υχάρμους καὶ ἐτέρων ἱστορίας,
[ο]ὐκ ὀλίγα εἰς τὸν περιεχόμε-
νον ὅρεσιν καὶ θαλάσσῃ θειό-
40 τητος ἔχούσης θαύματα κόλπον,
ἔκτατον δὲ καὶ οὐ πολλῶν χρόνων

θοπτεῦσαι θελήσασά τις ἄφνως
65 ἀψοφητὶ vac. τὸν θεὸν κατη-
νέχθη· καὶ λίθος κεῖται πτῶμα
φόβου δεῖγμα κατασκόπων,
διὸ καὶ κροτεῖν ἀσ{ε}πάσματι
“χαῖρε” Ἀπολλόν ὁ ἐγ Λόπτων”,
70 εἰσερχόμενοι φωνοῦμεν.

[1-16] ... Artemisios ayının birinde ? ... Tlosluların prytanis'leri (danişma ve halk meclisi üyeleri) danişma ve halk meclisleri Sidymalıların prytanis'lerini (danişma ve halk meclisleri) selamlar. Ksanthos'un ve bizim yurttasımız olan ve Apoll...’un torunu, Hieron'un oğlu, Lysimakhos olarak da bilinen Hieron, bütün incelemelerin, tarihsel araştırmaların ve ....ların yeniden gözden geçirilmesine ve sizinle Pinaralılar; .... arasındaki akrabalık ilişkilerine tanıklık etmek için kendi rızasıyla danişma meclisimizde kürsiye çıktı.

[32-70] Tloos, Kragos ve Pinalos'un ebeveynleri Tremiles ve Praksidike'nin, Polykharmos ve diğer yazarların anlatımlarına uygun olarak tarafimdan da sıkça açığa vurulan genealogiasına göre... Tanrısal bir iradeyle gerçekleşen mucizeler, dağlar ve denizle çevrilmiş olan körfez için pek de az değildir. Son olarak, pek uzun bir süre önce değil; hatta neredeyse, bizim soyumuzun çağında, Tanrı anası Toprak, Leto'nun Araksa'da karnında taşıdığı, İşik Saçan Göksel İkizleri Artemis ve Apollon'a benzeyen taş şekilleri vücuda getirdi. Bumlardan ilki, bir kadın, kendine huşuya seslenenlere kulak veren Artemis'i küvette yıkarken görünce ... üstündeki Pinara'da; ikincisi ise Kragos kızı Khelidon ile Tloos'un oğulları Sidymos tarafından kurulan Sidyma'ya ait, deniz kenarındaki Lopta'da, yine bir kadının görülmeden ve ses çıkarmadan tanrıyi gözetlemek istediği için düştüğü ve gözetçilere Apollon'un ibreti olarak taş bir vücut halinde yattığı, tepeden ışık alan küçük bir açıklığı olan, girişi zor ve gizli bir mağarada oldu. Buraya yaklaşırken işte bundan dolayı gürültü çıkararır ve “Lopta’lı Apollon'u selamla” diye bağırrız¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Ayrıca bk. Benndorf - Niemann, Reisen I, 75-77 nr. 53; TAM II 174; FGrHist. 770 F 5; Chaniotis, Historiker, 75-85 T 19. Ayrıca, 1-10. satırlar için Robert, Opera Minorā VII, 423 dn. 139'da bir tamamlama önerisi bulunmaktadır. Burada verilen metin, yazıt üzerindeki en son yayın olan Merkelbach, Glanz, 115-126'ya göre düzenlenmiştir. Merkelbach'in gözlemine göre, metin bir kodeks olarak, yani kitap sayfaları şeklinde bloklar üzerine yazılmıştır.

Kaynakça ve Kısaltmalar

A. Modern Literatür

- Barnett, Sea Peoples R. D. Barnett, "Sea Peoples", CAH II 28, 1969, 3-24.
- Behrwald, Bund R. Behrwald, *Der Lykische Bund* (2000).
- Bérard, Phéniciens V. Bérard, *Les Pheniciens et l'Odyssée I* (1902).
- Benndorf-Niemann, Reisen I O. Benndorf - G. Niemann, *Reisen in Lykien und Karien (Reisen im südlichen Kleinasien I)*. Mit einer Karte von Kiepert (1884).
- Blinkenberg, Lindos C. Blinkenberg, *Lindos. Fouilles et Recherches 1902-1914, II.1: Les Inscriptions* (1941).
- Börker-Klähn, Geschichte J. Börker-Klähn, "Neues zur Geschichte Lykiens", Athenaeum 82, 1994, 315-330.
- Brandenstein, Sprache W. Brandenstein, RE Suppl. VI (1935) 140-146 bk. "Karische Sprache".
- Bryce, Lukka T. R. Bryce, "The Lukka Problem - and a Possible Solution", JNES 33, 1974, 395-404.
- Bryce, Burial T. R. Bryce, "Burial Fees in the Lycian Sepulchral Inscriptions", AnatSt 26, 1976, 175-190.
- Bryce, Leto T. R. Bryce, "The Arrival of the Goddess Leto in Lycia", Historia 32, 1983, 1-13.
- Bryce, Milawata T. R. Bryce, "A Reinterpretation of the Milawata Letter in the Light of the New Join Piece", AnatSt 35, 1985, 13-23.
- Bryce, Lycians T. R. Bryce, *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986).
- Bryce, Kingdom T. R. Bryce, *The Kingdom of the Hittites* (1998).
- Caduff, Sintflutsagen G. A. Caduff, "Antike Sintflutsagen", Hypomnemata 82 (1986).
- Carruba, Licio O. Carruba, "Il relativo e gli indefiniti in Licio", Sprache 24, 1978, 163-179.
- Carruba, 1996 O. Carruba, "Neues zur frühgeschichte Lykiens", bk.: Festschrift J. Borchhardt (1996) 25-39.
- Chaniotis, Historiker A. Chaniotis, *Historie und Historiker in den griechischen Inschriften* (1988).
- Cth. E. Laroche, Catalogue des textes hittites (1971).
- Çelgin, Termessos V. Çelgin, *Termessos Tarihi* (1997).
- Del Monte, RGTC VI G. Del Monte - T. Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. RGTC VI* (1978).
- Eichner, Letoon H. Eichner, "Etymologische Beiträge der Trilingue vom Letoon bei Xanthos", Orientalia 52, 1983, 48-66.
- FGrHis F. Jacoby, *Fragmente der griechischen Historiker* (1923).
- Frei, Lykier P. Frei, "Die Lykier bei Homer", E. Akurgal (ed.) *Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (1978) 819-827.
- Frei, Solymer P. Frei, "Solymer-Milyer-Termilen-Lykier. Ethnische und politische Einheiten auf der lykischen Halbinsel", J. Borchhardt - G. Dobesch (ed.), *Akten des II. Internationalen Lykien Symposions*. Wien, 6.-12. Mai 1990 (1993) Band 1, 87-97.
- Geisau, Ogygia H. J. von Geisau, RE XVII.2 (1937) 2066-2076 bk. "Ogygia".
- Gurney, Hattusilis O. R. Gurney, "The Annals of Hattusilis III", AnatSt 47, 1997, 127-139.
- Hawkins, Hieroglyphic Inscription J. D. Hawkins, *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (SÜDBURG)*. StBoT III (1995).

- Hawkins, Tarkasnawa J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira: Tarkondemos, Boğazköy sealings and Karabel", AnatSt 48, 1998, 1-31.
- Hiller, Lykien und Lykier S. Hiller, "Lykien und Lykier bei Homer und in mykenischer Zeit", J. Borchhardt - G. Dobesch (ed.), Akten des II. Internationalen Lykien Symposions. Wien, 6.-12. Mai 1990 (1993) Band 1, 107-115.
- Houwink-Ten Cate, Population H. J. Houwink-Ten Cate, The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period (1961).
- Keen, Dynastic Lycia A. G. Keen, Dynastic Lycia: A Political History of the Lycians and Their Relations with Foreign Powers c. 545-362 B.C. (1998).
- Kolf, Praxidike M. C. van der Kolf, RE XXII.2 (1954) 1751-1761 bk. "Praxidike".
- Kub Keilschrifturkunden aus Bogazkoi.
- Laroche, Inscription E. Laroche, "L'inscription lycienne", bk.: H. Metzger, Fouilles de Xanthos VI (1979) 49-127.
- Merkelbach, Glanz R. Merkelbach, "Der Glanz der Städte Lykiens", EA 32, 2000, 115-126.
- Meriggi, Geroglifico P. Meriggi, Manuale di Eteo Geroglifico. Parte II: Testi 3a Serie (1975).
- Miller, Ogygos J. Miller, RE XVII.2 (1937) 2076-2078 bk. "Ogygos".
- Neumann, 1901 G. Neumann, Neufunde lykischer Inschriften seit 1901 (1979).
- Oppermann, Tremiles H. Oppermann, RE VI A.2 (1937) 2289-2290 bk. "Tremiles".
- Otten, Bronzetafel H. Otten, Die Bronzetafel aus Boğazköy. StBoT I (1988).
- Otten, Lukka H. Otten, "Das Land Lukka in der hethitischen Topographie", J. Borchhardt - G. Dobesch (ed.) Akten des II. Internationalen Lykien Symposions. Wien, 6.-12. Mai 1990 (1993) Band 1, 117-121.
- Pembroke, Matriarchs S. Pembroke, "Last of the Matriarchs: A Study in the Inscriptions of Lycia", JESHO 8, 1965, 217-247.
- Poetto, Yalburt M. Poetto, L'iscrizione Luvio-Geroglifica di Yalburt: Nuove Acquisizioni Relative alla Geografia dell'Anatolia Süd-Orientale (1993).
- RE Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.
- Rgtc Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes.
- Ruge, Termile W. Ruge, RE V A.1 (1934) 779 bk. "Termile".
- Ruge, Termera W. Ruge, RE V A.1 (1934) 729-730 bk. "Termera".
- SEG Supplumentum Epigraphicum Graecum.
- Schwenn, Termeris F. Schwenn, RE V A.1 (1934) 731 bk. "Termeris".
- StBOT Studien zu den Boğazköy-Texten.
- Steiner, Lukka G. Steiner, "Die Historische Rolle der Lukka", J. Borchhardt - G. Dobesch (ed.), Akten des II. Internationalen Lykien Symposions. Wien, 6.-12. Mai 1990 (1993) Band 1, 123-137.
- Stoessl, Panyasis F. Stoessl, RE XVIII.3 (1949) 871-923 bk. "Panyasis".
- Şahin - Adak, Stadiasmus S. Şahin - M. Adak, Stadiasmus Patarenensis. Itinera Provinciae Lyciae (baskıda).
- Takmer, Orografia B. Takmer, "Likya Orografyası" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2002).
- TAM Tituli Asiae Minoris I-V (1901-1981).
- Treuber, Geschichte O. Treuber, Geschichte der Lykier (1887).
- Türk, Termeros G. Türk, RE V A.1 (1934) 371 bk. "Termeros".
- Zgusta, Ortsnamen L. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen (1984).

B. Antik Kaynak Edisyonları

- Aiskhylos (İ.O. VI-V. yy.), Persae/*Πέρσαι*, G. Murray (ed.), Aeschyli tragoediae (1955).
- Antoninus Liberalis (İ.S. II. yy.), Metamorphoseon Synagoge/*μεταμορφώσεων συναγωγή* I. Cazzaniga (ed.), Antoninus Liberalis (1962).
- Apollodoros (İ.S. I-II. yy.), Bibliotheca (Sub Nomine Apollodori)/*βιβλιοθήκη*, R. Wagner (ed.), Apollodori bibliotheca. Pediasimi libellus de duodecim Herculis laboribus. Mythographi Graeci (1894).
- Aristoteles (İ.O. IV. yy.), Fragmenta Varia, V. Rose (ed.), Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta (1886).
- Aurelius Augustinus (İ.S. 354-430), De Civitate Dei, B. Dombart - A. Kalb (ed.) (1928-1929).
- Quintius Ennius (İ.O. 239-169), Annales, E. H. Warmington (ed.), Remains of Old Latin I (1935).
- Etymologicum Magnum/’Ετυμολογικὸν Μέγα (İ.S. XII. yy.), T. Gaisford (ed.) (1848).
- Eusebios (İ.S. IV. yy.), Praeparatio evangelica/*σύγγραμμά τῆς εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς*, K. Mras (ed.), Eusebius Werke, Band 8: Die Praeparatio evangelica (1954).
- Eustathios (İ.S. XII. yy.), Commentarii ad Homeri Odysseam/*παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμίρου Οδύσσειαν*, G. Stallbaum (ed.), Eustathii archiepiscopi Thessalonicensis commentarii ad Homeri Odysseam (1825).
- Eustathios (İ.S. XII. yy.) Commentarium in Dionysii periegetae orbis descriptionem, K. Muller (ed.), Geographi Graeci minores 2 (1861).
- Georgios Kedrenos (İ.S. XI. yy.), Compendium historiarum/*σύνοψις ἱστοριῶν*, I. Bekker (ed.), Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope. Corpus scriptorum historiae Byzantinae (1838).
- Herodotos (İ.O. V. yy.), Historiae/’Ιστορίαι, Ph. - E. Legrand, Herodote Histoires (1930-1954).
- Hesiodos (İ.O. VIII-VII. yy.), Theogonia/Θεογονία, M. L. West (ed.), Hesiod. Theogony (1966).
- Hesykhiros (İ.S. V-VI. yy.), Lexicon/Λεξικόν, A-O, K. Latte (ed.), Hesychii Alexandrini lexicon (1966); Lexicon Π-Ω, M. Schmidt (ed.), Hesychii Alexandrini lexicon, Halle: repr. (1965).
- Homeros (İ.O. VIII. yy.), Ilias/’Ιλιάς, T. W. Allen (ed.), Homeri Ilias (1931).
- Hyginus (İ.O. 64 - İ.S. 17), Fabulae, H. J. Rose (ed.) (1933).
- Ioannes Antiochheus (İ.S. VII. yy.), *Τιτορία χρονική* (Fragmenta), K. Muller (ed.), FHG 4 (1841-1870).
- Ioannes Malalas (İ.S. V-VI. yy.), Chronographia/λόγον παραινετικός “Ελληνας, L. Dindorf (ed.), Ioannis Malalae chronographia. Corpus scriptorum historiae Byzantinae (1831).
- Iustinus Martyrus (İ.S. IV. yy.), Cohortatio ad gentiles/λόγον παραινετικός “Ελληνας, J. C. T. Otto (ed.) Corpus apologetarum Christianorum saeculi secundi 3 (1879).
- Khoirilos (İ.O. V. yy.), Fragmenta et tituli, H. Lloyd - Jones - P. Parsons (ed.), Supplementum Hellenisticum (1983).
- Marcus Terentius Varro (İ.O. II. yy.), Res Rusticae, G. Goetz (ed.) (1929).
- Nikolaos Damaskenos (İ.O. I. yy.), Fragmenta, K. Müller (ed.), FHG 3 (1841-70).
- Pausanias (İ.S. II. yy.), Graeciae descriptio/περιήγησις τῆς Ἑλλάδος, F. Spiro (ed.), Pausaniae Graeciae descriptio (1903).
- Pausanias (İ.S. II. yy.), *Αττικῶν ὀνομάτων συναγωγή*, H. Erbse (ed.), Untersuchungen zu den attizistischen Lexika (1950).
- Photios (İ.S. IX. yy.), Lexicon /Λεξικόν E-Ω, R. Porson (ed.), *Φωτίου τοῦ πατριάρχου λέξεων συναγωγή* 1-2 (1822).
- Gaius Plinius Secundus (İ.S. I. yy.), Naturalis Historia, C. Mayhoff (ed.), C. Plini Secundi Naturalis Historiae Libri (1892-1909).
- Plutarkhos (İ.S. I-II. yy.), Mulierum Virtutes 242e-263c (*γυναικῶν ὀρεταί*) W. Nachstadt (ed.), Plutarchi moralia (1935).
- Publius Papinius Statius (İ.S. 45-96), Thebais, A. Klotz - Th. C. Klinner (ed.) (1973).

- Quintus Smyrnaios (I.S. IV. yy.), Posthomerica/*οἱ μεφ’ Ὄμηρον λόγοι* F. Vian (ed.), Quintus de Smyrne. La suite d'Homere I (1963) II (1966) III (1969).
- Scholia in Aelium Aristidem scholia vetera, W. Dindorf (ed.), Aristides (1829) Παναθηναϊκός 1-343.
- Scholia in Apollonii Rhodii Argonautica scholia vetera, K. Wendel (ed.), Scholia in Apollonium Rhodium vetera (1935).
- Scholia in Euripidem scholia vetera, E. Schwartz (ed.), Scholia in Euripidem (1887); Scholia in Phoenissas I 245-415.
- Scholia in Euripidem scholia vetera, E. Schwartz (ed.), Scholia in Euripidem (1887-1891); Scholia in Rhesum: Argumentum Rhesi II 323-325 - Scholia in Rhesum II 326-343, 345.
- Scholia in theogoniam scholia vetera, L. di Gregorio (ed.), Scholia vetera in Hesiodi theogoniam (1975).
- Sextus Pompeius Festus (I.S. II-III. yy.), De Significatu Verborum, W. M. Lindsay (ed.) (1913).
- Scylaks (I.Ö. V.-IV. yy.), Periplus Scylacis /Σκύλακος περίπλους, K. Muller (ed.), Geographi Graeci minores (1855).
- Stephanos Byzantios (I.S. VI. yy.), Ethnica *'Εφνικά*, A. Meineke (ed.), Stephan von Byzanz. Ethnika (1849).
- Strabon (I.Ö. I. yy.-I.S. I. yy.), Geographica *Γεωγραφικά*, A. Meineke (ed.), Strabonis geographica (1877).
- Suda (I.S. X. yy.), Lexicon, *Λεξικόν*, A. Adler (ed.), Suidae lexicon (1928-1935).
- Theophilos Apol. (I.S. II. yy.), Ad Autolycum/*πρὸς Αὐτόλυκον*, R. M. Grant (ed.), Theophilus of Antioch. Ad Autolycum (1970).
- Thukyrides (I.Ö. V. yy.), Historiae/*Ιστορίαι*, H. S. Jones - J. E. Powell (ed.), Thucydidis historiae (1942).
- Zosimos (I.S V. yy.), Historia Nova/*Ιστορία Νέα*, F. Paschoud (ed.), Zosime. Histoire nouvelle (1971-1989).

Summary

Comments on the Fragment by Panyasis Based on the Personage of Ogyges: A Re-evaluation of the Myth of "Bellerophon" and the Early History of Lycia

There are two traditions about the origins of the Lycians in the ancient sources: the Iliad provides the family tree of the Lycian leaders fighting before Troy; and the well-known-fragment by Panyasis which tells of the “syngeneia” or kinship between the important cities of the Xanthos Valley and the eponymos of Mount Kragos, the most significant mountain in Lycia. Although for different reasons, both traditions take the origin of the Lycians back to Hellas, to Ephyra through Bellerophon (*Bellerophontes*) and to Boiotia through Ogyges. However, Ogyges, claimed by Panyasis to be the ancestor of the Lycians, represented a very dark figure in the minds of the Greeks, while his possibly Carian name suggests he may have originally come from southwestern Anatolia. In addition, the fact that Panyasis includes Tremiles in the Lycian family tree, that he creates the figure of Praxidice who reflects certain cults peculiar to Lycia, and uses the local names Sirbis/Sirbos for the River Xanthos, show that he seems to have Hellenized an existing local tradition. At this point, the question as to why two different traditions connect the origin of the Lycians to Hellas can be answered in the following manner: Homer had information through second hand sources, while Panyasis had direct information. Thus, the fact that Homer does not talk of the Lycians calling themselves Termilai is of significance. Yet, the two narrations have many points in common, and they can be considered to be, on essential points, identical. Moreover, Sarpedon, whose Luwian origin name suggests that he was a native, is mentioned as the leader of the Termilai in the post-Homeric tradition, thus he can also be identified as belonging to the Tremiles.

The early history of Lycia can be re-evaluated through a comparison of these two traditions. For this purpose, the common points of both traditions should be tested with documents concerning the Lukka peoples, who were the ancestors of the Lycians in the 2nd millennium B.C. When this investigation is complete, it can be seen that what Homer and Panyasis tell us, confirm and collaborate the historical record. Thus, Ogyges included in the genealogy of Lycia-Caria, through his mother Termera and his daughter, the nymph Praxidice, and the contact of Sarpedon with Miletus, together with other traditions witnessing to the relations between Lycia and the Aegean coast, make more sense, as it was the case that the Lukka peoples who settled down, according to the evidence from the 2nd millennium B.C., over whole of Lycia, covered southeast Caria to the west, and east Pamphylia up to Perge to the east, (at least in the reign of Tudhaliyas IV).

Termessos can be regarded as an important candidate for being the homeland of the Termilai led by Sarpedon/Tremiles from the linguistic criteria which show the equivalence of Termessos to Attarimma. Further, a series of inscriptions from the reign of Tudhaliyas IV provide the best support for this hypothesis. According to the above mentioned inscriptions, from which it is inferred that Tudhaliyas IV made significant changes in the administrative structure of the Hittite Kingdom, Lukka was an important border outpost. The location of Attarimma, which played the foremost role among the cities of Lukka in the Hittite documents, is crucial at this point, as the territory of Kurunta and the Prince of Hulaya-Tarhuntassas, who was a great threat to the Hittite throne for Tudhaliyas, had a border with Lukka on the west. Therefore, the fact that Lukka is mentioned frequently in the inscriptions from the reign of Tudhaliyas IV, would have arisen from its position as an outpost on this border. The best point in Lukka, from which to watch over the Hulaya-Tarhuntassa border is Termessos, which soars to an eagle's nest, at an altitude of 1050 m, overlooking the whole of the Pamphylian plain and keeping the narrow passes opening into Milyas under its observation and control. Thus, Attarimma, which had the foremost role in the Hittite texts concerning Lukka, seems to have had an important role in the history of the region, under the name Termessos in the 1st millennium B.C. Consequently, the name Termilai, which the Lycians used for themselves, may have come from the toponymon Atarimma, and the name Λύκιοι given to them by the Hellenes may have come from the "Lukka city" toponymon Arinna/Awarna (Xanthos), which seems to have been a second naming. The dispute arising from the Iliad mentioning Xanthos as the administrative center of Lycia may be related to the conquest of the Xanthos valley by the Alarimma/Termilai who migrated to the west during the Phoenician colonisation. This might have taken place after the fall of the Hittite Empire.

In summary, this paper aims to show that the early history of a region can be re-interpreted using 2nd millennium B.C. documents and that the later myths stem from genuine historical grounds. As an example of such work, the above mentioned conclusions have been attained for Lycia. However, it must be kept in mind that this is only an investigation. A final conclusion can only be reached when the archaeological and epigraphic inventory of the region is completed, or at least provides us with more complete evidence.